

Som jag minns dem

**Människor och vardagliga händelser i Singsjöns by
och omgivning under åren 1914 – 1922**

Av

Ingvar Hansander

Innehållsförteckning

Som jag minns dem.....	1
Personförteckning 48.....	2
Som jag minns dem.....	3
De första minnena.....	3
Morfar.....	4
Folket i Bölesgårdarna.....	5
Förlustelser.....	6
Handelsboden.....	6
Singåsågen.....	7
Moster Anna-Lisa.....	8
En äventyrlig gettransport.....	9
Mer om Bölesgårdarna.....	11
Stensnornäset.....	12
Singsjön och Singsjöborna under 1920-talet.....	13
Edholms.....	13
Umgängesvanor.....	14
Syskonen Svegder.....	16
Backmans.....	20
Äventyrlig posthämtning.....	22
Skolan.....	23
Min första lärarinna.....	24
”Den Ondes boning”.....	26
Ny lärarinna.....	27
Sista skolåret.....	29
Skolbarnen från Sundsjöåsen.....	30
Sundsjöåsbör.....	33
Mitt första måleriarbete.....	34
Buföring.....	35
Mysterier i kvarnen.....	36
Hjärpnäset.....	37
Pinnpojke i dilemma.....	38
Kolning.....	39
Far möter motgångar.....	40
Luffare och tattare.....	41
Kringvandrande affärsmän.....	42
Dala-Erik och hans familj.....	43
Smärre som kunnat bli värre.....	45
Efterord.....	46
Personförteckning.....	48

Omslagsbilden:

Nybyggarfamiljen på Hästön 1918
Pappa Lars-Petter, mamma Emma och
(fr.v.) Helga, Ingvar, Hans, Knut, Anna och Birger

Som jag minns dem

Människor och vardagliga händelser i Singsjöns by och omgivning under åren 1914 – 1922

Avsikten med dessa anteckningar är inte att åstadkomma varken något litterärt eller kulturhistoriskt verk. De blir bara en enkel beskrivning av hur jag upplevde barnaåren under första världskriget fram till konfirmationstiden. Kanske kan det någon gång bli till glädje för någon av senare tiders barn att läsa om hur livet i Singsjön kunde gestalta sig innan byarna välsignats med landsväg, elljus och telefon.

Kunskapen om skogsbyarnas isolerade läge och människornas besvärliga levnadsförhållanden är ringa. Ofta talas det om ”30-talet” som höjden av arbetslöshet och dåliga tider, och de flesta i yngre åldrar tror att det är så. Kanske kan det verka överdrivet om jag säger att den norrländska landsbygden var ett u-land till i början av trettioalet. På denna åsikt finns det ingen prutmån från min sida. Under depressionstiden på tjugotalet födde inte ens idogt arbete sin man till en dräglig tillvaro såvida han inte ägde ett litet stödjordbruk, ett s.k. ”egna hem”. De flesta hantverkare och skogsarbetare hade ett litet jordbruk med några djur och små åkerlappar.

Vid en bjudning bland vänner år 1977 berättade jag några episoder från min ungdom. Några av gästerna flinade med överseende, och en 45-årig prästfru sade rent ut: ”Det där kan du inte ha upplevt själv, sånt hände bara för hundra år sedan”. De trodde att jag fabulerade. Ändå hade jag bara berättat om mina tillfälliga arbetsperioder hos vår farbror A.J. Hansson då vår arbetsdag var 13 timmar förutom lördagar, då vi slutade tidigt (kl. 17). Drängen Albin som var en ovanligt duktig och ansvarskännande 30-åring hade i kontant lön 40 kr i månaden vintertid, men, 60 kr under det slitsamma sommarhalvåret. Pigan och jag fingo bara 30 kr per månad. Jag var ju bara 17-18 år. Alla hade vi naturligtvis fritt vivre.

Hoppas att jag med mina anteckningar kan ge en riktig bild av de förhållanden som rådde i vår närmaste omgivning under min ungdom. Jag har inga större äventyr att berätta, bara små, grå vardagshändelser, om människor och händelser som jag såg dem med mina barnaögon. Många episoder verkar säkert både banala och meningslösa men jag antecknar dem därför att jag tror att det i dem finns något som är målande för den tiden och våra förhållanden. Säkert skulle mina äldre syskon kunna göra en mycket bättre beskrivning av Singsjöborna och bygden – men jag skriver som jag minns dem.

De första minnena

Mina tidigaste minnen av andra människor än vår egen familj är från år 1914. Då skedde två minnesvärda händelser vid Singsjön. Vår yngsta syster Anna föddes, och skolhuset på Slottön byggdes. Av den första händelsen minns jag ej mycket, bara att det rådde en mystisk stämning i hemmet. Många halvt uttalade meningar och viskningar, att pappa rodde till Sundsjö, moster kom, och vi barn måste i all hast flytta till bryggstugan.

Skolhusbygget var mycket intressant för då fingo vi ofta följa pappa dit när han arbetade med bygghuset tillsammans med Johan Backman och Erik Palm. Tror att Teodor Wiberg från Åsgård och ”mosterman” också gjorde en del finsnickerier i skolhuset. Måleriet gjordes av Leander Backman som arbetade i Östersund i vanliga fall. Skolsalen fick ljusgröna väggar och orangegula dörrar. Utvändigt fick huset en skär färg, en blandfärg som var uppfunnen av Manne Fredriksson i Ångsta. Den hette ”Rockenit”. Jag tyckte att det var mycket fint med ett

skärt hus. Föga anade jag då att jag skulle gå i målarlära hos både Fredriksson och Leander Backman vid 20-talets slut.

Morfar

Morfar var nog den som gav mig de första impulserna till mitt yrkesval, vilket måste ha skett vid samma tid som skolhusbygget ty han dog ju 1915. Har ej så klart minne av hans person, men när han vid ett tillfälle skulle tapetsera kammaren på övre våningen hos oss fick jag de oanvändbara tapetbitarna som jag klistrade på baksidan av en garderobsdörr. Då beslöt jag mig för att bli målare och hade sedan inget annat framtidsyrke att drömma om.

Denna händelse, och hans begravning, äro de två minnen jag har från hans tid på jorden. Från begravningen minns jag bara en massa svartklädda människor, att vi fick några kakor med rött och blått pärlsocker på, och att vi så småningom fingo följa mamma fram till kistan där han låg, lägga handen på hans kalla och gulvita panna för att känna hur kall en död människa var. Jag tyckte att det var lite otäckt men var inte direkt rädd fast det var min första kontakt med döden.

Morfar, som hette Lars Eriksson, var född i Böle 4/9 1836. Han var i yngre år målare men blev senare bonde på hemgården. Han var nämndeman i Brunflo under en längre tid men övergav nog aldrig helt målaryrket. Enligt vad mor berättat var han ”småhändig” att göra lite av varje, han var inte direkt rik men det saknades aldrig pengar i huset. Han hade flera syskon men jag minns bara tre av dem. En bodde i Gärde i Brunflo, om jag inte tar fel hette han Jöns. Vi hälsade på dem ibland när vi åkte häst till kyrkan men jag var mycket rädd honom för han hade kräfta (cancer) i näsan, den var som en brun svamp med två hål i. Det var före plastikoperationernas tid. Stackars människor!

En annan farbror till vår mor hette Per Olov och bodde på Sundsjöåsen. Jag minns honom bara som en stor tjock man som ägnade all sin fritid åt fiske. Bäst minns jag hans långskaftade gula stövlar, de räckte ända upp till skrevet. Vi beundrade dem mycket och låtsade ofta att vi hade sådana när vi fantasifullt lekte i vattnet. Den tredje av syskonen hette Anna och kallades ”Bengt-Anne”. Hon bodde på Slottön.

Böle, som var vår mors barndomshem, låg på den tiden relativt centralt på grund av att vintervägen Rissna – Brunflo gick genom Bölesgårdarna. Ofta kom det hästskjutsar från Rissna och byarna vid Ismundsjön som voro på väg till eller från ”sta’n”. (Man sade nästan aldrig Östersund.) Kanske stannade de någon timma för att hästarna skulle vila och äta ur den medhavda hösäcken. Men även sommartid passerades gårdarna av människor från Sundsjöåsen och andra byar som skulle till Sundsjö eller till Slottön. Skulle de till Sundsjö rodde de genom Sundsjöviken till Ede. De som skulle till Slottön kunde passera gårdarna i Böle och gå genom skogen till Ropnäset och därifrån ropa på båt. Från tidiga barnår minns jag hur vi ibland kunde höra ropet ”Båt! Båt!” på andra sidan sjön. Slottöborna voro i allmänhet snabbt vid årorna för att hämta den som ville över sjön, för det var en oskriven lag som fungerat kanske sedan orten befolkades.

Ropnäset, som egentligen bara är slutudden av Fiskarberget, har antagligen fått sitt namn av att man ropade på båtskjuts därifrån. Fiskarberget, med de branta bergväggarna och de vandrande stenblocken Adam och Eva, har enligt sagnen fått namnet av att det en gång i tiden hade samlats så mycket storsik i en öppen vak på isen vid berget, att ortsborna med händer och primitiva redskap formligen öste upp fisk i otroliga mängder. Kanske led fisken av syrebrist och hade därför samlats vid vaken, eller är det något överdrivet.

Stenblocken Adam och Eva äro fort på väg mot sjön dit de skulle nå den dag jorden förgår. Men det är en annan saga – mera otrolig.

Folket i Bölesgårdarna

Bölesgårdarna kallades (gårdarna emellan) för Öst'at och Väst'at. Benämningen existerar kanske fortfarande. I vår mors barndom beboddes den ena av min morfar, och den andra av mors morbror med familj. De voro flera barn i hemmet, men vid min barndom bodde av vår släkt bara två "gammaljäntor" kvar i det mindre huset på gården. Dessa mors kusiner hette Anna-Brita och Karolina. De voro två beskedliga och snälla kvinnor. Vad de egentligen levde av har jag ej klart för mig, minns bara att de bodde där tills spanska sjukan ryckte bort Karolina och Anna-Brita flyttade till Sundsjöåsen för att bli hushållerska hos Nils-Olov Olsson och hans son Per-Olov Lignell. Den gården låg högst på backen och revs för några år sedan. Om jag hört rätt tillhör en del av den gårdens åkermarker numera Olle Hansander. Den gård i Böle som av dem som bodde i Väst'at kallades Öst'at ägdes och brukades i min barndom av min moster Anna-Lisa och hennes man Ante som härstammade från Storåsen. Enligt jämtländsk sed kallades han ej för "morbror" av oss barn utan "mosterman", vilket är en helt riktig benämning.

Att få följa någon av föräldrarna eller de stora syskonen till moster var ett omtyckt söndagsnöje. I vårt hem fanns ingen kolorerad veckopress, bara Jämtlandsposten och några religiösa tidningar för vuxna. Men hos moster fanns enligt min åsikt allt som var värt att läsa. Kusin Edvin levde i överflöd, för han hade så många tidningar. Där fanns "Allt för alla", Allers Familjejournal och Aftonbladets halvveckoupplägga med "Brokiga blad". Där var massor av roliga serier och skojiga gubbar. Serien om Buster Brown och hans hund Tiger var speciellt rolig. Vi tittade, läste och njöto av de färgglada bilderna.

Moster och mosterman hade på den tiden flera hyresgäster på gården. Själva bodde de i den äldre byggnaden tillsammans med morfar, kusin Edvin och tvillingarna från Lagmanslandet, Brita och Elisabet. Jag tror att de kommo dit för bo där under skoltiden, men blevo kvar tills de voro vuxna.

Morfar, "Lars i Böle" blev änkeman ganska tidigt. Hans hustru, dvs. min mormor, avled till följd av en skenolycka med häst. Hon dog när mor var bara 12 år. Kanske var det hennes död som påverkade att moster och mor blevo så olika i de flesta avseenden. Mosters självständighet och mors djupa religiositet var nog den största olikheten.

Hyresgästerna i "nybyggningen" voro två gifta par. Dessutom rymde den under terminerna bostad för lärarinnan och skolsal. I det stora köket på nedre botten bodde ortens skomakare Ekman med sin Britta-Stina. Ekman var ofärdig i benen, han gick med kryckor och jag minns att han för varje steg gjorde en underlig grimas med munnen. Troligen var promenaderna smärtsamma. Av Britta-Stina minns jag bara att hon satt i det stora rummet och stickade strumpor medan maken laskade eller pliggade fast skosulorna med hemgjord becktråd och pligg. I kammaren innanför deras rum, eller rättare benämnt bostad (för detta enda utrymme utgjorde deras hem, kök, sovplats, skomakeri mm.) bodde lärarinnan Mathilda Engström. Det andra rummet var ganska stort och användes som skolsal för ortens barn. Mina äldre syskon fingo sin undervisning där och av deras kunskaper att döma fungerade de provisoriska skollokaler bra. Jag började min skolgång i skolhuset på Slottön.

I det stora rummet på andra våningen bodde Bengt-Olov Lydell med sin Kristina. De voro mycket yngre än Ekmans, kanske något yngre än mina föräldrar. Bengt-Olov var mycket tystlåten och kanske ej helt frisk. Han dog ganska tidigt så jag minns ej mycket av honom. Kristina levde däremot ända till de senaste årtiondena. Från henne har jag många livliga minnen både från barnåren och sedan jag blev vuxen. Kristina var en gladlynt och stark kvinna som livnärde sig med att hjälpa ortens husmödrar med tvätt och tunnbrödsbakning. Hos oss på Hästön var hon ofta och hjälpte mor med diverse tyngre sysslor. Hon var specialist på att kavla tunnbröd, då arbetade hon med kraft och schwung under det att hon lugnt och en smula omständligt berättade händelser och upplevelser som hon läst eller upplevt. Ibland återgav hon i samma lugna ton långa följetonger och böcker som hon läst, detta för att kanske

förströ ”grädderskan” och eventuella besökande. Som minderårig stod jag ofta och lyssnade till hennes berättelser. En gång minns jag att hon hade läst ”Singoalla”, det tog nog hela dagen att återge. Tunnbröds kavling är ett tungt arbete men Kristina hade starka armar och hon utstrålade alltid en trygg arbetsglädje. Jag var alltid glad då jag hörde att hon skulle komma och hjälpa mor. Kristina pratade med mig då jag var i närheten och brukade säga att jag var ”hennes pojke”. Om någon annan kvinna sagt det hade jag kanske ej gillat det, men hennes trygga sätt gjorde att sympatierna voro ömsesidiga. Hon var en enkel arbetsmänniska och en nyttig kugge i mänsklighetens stora maskineri.

Förlustelser

Lärarinnan Matilda Engström som jag tidigare omnämnt, bodde i rummet innanför Ekmans. Hennes minne är något suddigt i min hjärna. Minns bara att hon var en smula romantiskt lagd – gillade att deklamera en massa för mig helt oförståeliga dikter, men var nog en rätt bildad kvinna. I skolsalen (dvs. nuvarande böles-bondens sal) skedde en del fester även sedan skolhuset på Slottön blev färdigt. Jag minns en fest som troligen var arrangerad av Matilda E., om det var en nykterhetsfest eller en julfest minns jag ej, men det förekom en tablå där som jag tyckte var omåttligt vacker. En pojke från granngården som hette Folke låg på mossa på en mycket enkel scen, bakom honom stod två flickor vitklädda med änglavingar och sjöngo om ”den lille han sover i skogen”. Tablåns effekter utgjordes av röd eller blå belysning som åstadkoms genom ”bengaliska eldar”. Vet ej om det var ett pulver eller några färgade stickor man eldade. Alltså ett nöje med enkla medel.

Några år senare hade en resande biografägare den första filmvisningen i samma sal.

Biografägaren bodde i Brunflo och hette Homlander. På grund av att det ej fanns elbelysning i Singsjön måste han elda karbidgas för ljusets skull, och filmen vevades för hand. Filmen var en amerikansk skämtfilm som hette ”Teddy i soffan”. Pappa tog oss med dit en söndagskväll fast mor ogillade det, att se film var ju synd på den tiden. Jag tyckte att pappa var mycket klok när han sade att filmen kommer att bli så allmän i framtiden så det var lika gott lära sig se dem från början.

Handelsboden

På den tiden var den gamla ladugården i Böle kvar, ”storbyggningen” ljusmålad och i stallets övre ände fanns en bod där moster och mosterman hade en liten enkel affär där det såldes diverse livsfröfnödenheter. Mest såldes nog kaffe, socker, snus, vetemjöl, sill och sirap. Dessutom fanns ettöreskola och lite annat godis. Russin och sviskon fanns också och de dög som njutningsmedel om kassan bestod av bara en femöring eller mindre. Moster var aldrig snål och nogräknad så den butiken gav nog aldrig innehavarna någon vinst, men alltid en belåten kund.

Sortimentet i butiken måste givetvis begränsas till det allra nödvändigaste p.g.a. att de varor som ej fraktades från Brunflo med häst vintertid måste bäras från Bodal till Tubäcken och sedan fraktas med roddbåt till Böle. Vi senare tiders barn kan nog tala om ”blod, svett och tårar” när vi tänker på allt kånkande och bärande med de livsmedel som ej kunde produceras i självhushållningen på de små gårdarna kring Singsjön. När den obekväma ”trämesens” smala skinnremmar trängde in i axlarna och meskanten skavde mot ryggkotorna var det ej direkt plats för skratt. Omkring 1920 började de bekväma norska ryggsäckarna med s.k. ”Bergmans mes” att användas, vilket i hög grad underlättade bärandet.

De två världskriget med allt elände och lidande har likväl medfört en liten procent av välsignelse till mänskligheten i form av praktiska och tekniska uppfinningar. Efter första världskriget kom effektiva regnkläder, ryggsäckar med mes och gummistövlar. De sistnämnda som såldes i orten omkring 1919 voro tyska soldatstövlar, en del med kulhål och blodfläckar.

Det påstods att man även hittat tår och benstumpar i något par med det torde vara något överdrivet.

Om jag minns rätt så var det i allmänhet moster Anna-Lisa som skötte den lilla affären i Böle. Ante ”mosterman” hade ju jordbruket och avverkning att sköta tillsammans med Edvin och ibland någon lejd arbetskraft. Dessutom var han en skicklig finsnickare och i någon mån smed. Mosterman var alltid noga med sina arbeten, allt var snyggt och prydligt. Han var en ovanligt snäll människa som nog lät moster bestämma i det mesta.

Singåsågen

När man på våarna skulle såga husbehovsvirket till ortens bönder var alltid mosterman försågare. Far och han hade någon gång vid seklets början tillsammans med några andra bybor och storåsbör byggt sågen. Såghuset innehöll dessutom plats för hyvel och kvarn. Erik-Petter i Storåsen, som var mostermans bror, var kvarnens föreståndare och mjölnare. Han var en glad prick, snabb och vig ända till ålderdomen. En gång minns jag hur han demonstrerade hur man åkte på en grov timmerstock utför kanalens vatten. Då var han nog i 60-årsåldern. Innan landsvägen blev byggd mellan Slottön och Storåsen låg sågen med tillhörande av- och tillopp vackert omgiven av lång mörk granskog. Nedanför sågen vid vägen brukade storåskvinnorna tvätta kläder sommartid. Jag minns en sommardag då jag var i 17-18-årsåldern, då jag var på väg hem från Storåsen. Två flickor i min ålder höllo på med tvätt, men hade klätt av sig för att bada då jag oväntat dök fram ur skogen. Blygt och försynt tittade jag naturligtvis bort medan de snabbt skylde sig med något i klädväg. Rodnande förklarade de att de trott att ”ingen skulle komma vid den här tiden på da’n”. För att skingra deras blyghet sade jag att jag ”mest tittat ner i vägen”. Jag kunde absolut inte rå för missödet, ändå kände jag mig skuldbelastad och undvek att träffa dem en längre tid.

Vid sågen var det alltid roligt. Ofta fingo vi som småpojkar följa pappa och mosterman då det skulle sågas eller hyvlas. De äldre av pojkarna hjälpte till med att forsla i timmer till sågbänken medan vi ”småttingar” drogo bort bakorna, efter förmåga. Speciellt roligt hade vi när det krånglade för dem som sågade, för då kunde det bli långa uppehåll i arbetet. Ibland var det vattenbrist till den lilla turbinen, en annan gång krånglade något lager men oftast gick någon av de många remmarna av. Det var ofta tillfälligt avbrott i driften. Då lekte vi i vattnet eller försökte meta upp en öring som nästan alltid stod vid brädväggen i turbinens utlopp. Jag retade mig på den härliga fisken, den var så slö att den inte ens orkade svälja den allra vackraste mask som via metreven dinglade framför hans nos. Jag trodde i min enfald att det var samma fisk som stod där år efter år, och att den var odödlig.

Den gamla vägen till Storåsen som gick alldeles intill kvarnhuset och sågen var alltid i uruselt skick, full av stenar och leriga gropar där man lagt bräder för att kunna gå någotsånär torrskodd. Så var vägen under de första 20 åren av min levnad, och så hade den varit i flera mansåldrar. Vägen var rätt mycket använd av fotgängare men inte så bra för häst och hjulfordon. Man gick – och gick.

I början av 30-talet köpte handlanden i Lillänge, Harald Nilsson, en av Hjärpnäsgårdarna. Han var en duktig man som på egen hand gjorde den gamla väguselheten framkomlig med bil mellan Storåsen och sågen. Inte långt därefter byggdes den nya vägen till Slottön, så hans arbete blev ej till långvarig nytta.

Moster Anna-Lisa

Tidigare har jag skrivit om ”Ante i Böle”, mosters man, och nu kommer turen till moster. Här en beskrivning av hur jag upplevde henne.

Moster Anna-Lisa var i mina ögon en helt fantastisk människa ur många synpunkter. Hon var arbetsam, ordningsam och oerhört hjälpsam. Fast hon var rätt liten till växten och mager var hon oerhört seg och stark. Jag minns hur vi under kalla vinterdagar, då snön nådde halvvägs till knäna, kunde se en mörk prick vid Ropnäset. Då var det moster som kom pulsande över viken för att titta till oss på Hästön. Då hon kom in i vårt kök torkade hon ofta pannan och den våta näsan med den långa vita schalen som tjänstgjorde som både halsduk och huvudbonad under vinterhalvåret. Moster följde i allmänhet med sin tid och dess nyheter, men i klädväg var hon mycket konservativ. Hon hade alltid svart kapp, sommar som vinter. Då hon skulle vara ”fin” bar hon en svart huvudduk av siden med knut under hakan. Jag tror inte att hon burit en hatt eller vintermössa under hela sitt långa liv fast familjen hade en god ekonomi. Då moster kom hade hon alltid mycket att berätta, det var mest om ortsbornas liv och leverne, giftermål, arbete, födelser och dödsfall. Fast hon ofta visste mycket om många kan man inte kalla henne skvalleraktig. Hon berättade bara som det var utan avsikt att skada någons rykte. (Jag tror att många dåtida kvinnor var en nödvändig ersättning för den nutida ortspressen och lokalradion. Många kallades för skvallertanter eller sladdertackor därför att de berättade nyheter om grannar och vänner. Deras nyheter voro dock ganska oskyldiga jämfört med de nutida journalisternas och TV-reportrarnas ofta lögnaktiga ”nyheter” och ”avslöjanden” om sina medmänniskor.)

Moster var en redig kvinna som kunde ta i där det behövdes. På henne kallade de när barnen skulle födas och i många fall även när någon skulle göras i ordning för begravning. Kan tilläggas att mosterman ibland brukade snickra kistorna. De voro alltid svarta, och han sade att han målade dem med kärnmjök och kimrök. Skedde dödsfallen vintertid köptes nog kistorna i Brunflo, men på sommaren var det olämpligt att dö p.g.a. de besvärliga transporterna. Ingen nutida människa kan tänka sig hur det var att leva utan landsvägsförbindelser med kyrka och centralort.

Inga av mina jämnåriga är födda på BB. Tills vägen blev färdig i slutet av 20-talet föddes mig veterligt alla barn i hemmen. Barnmorskan hämtades ofta i Sundsjö av det skälet att det inte skulle bli så långt att gå. På vintrarna hämtades hon med häst i Brunflo men p.g.a. att Brunflobarnmorskan var ett nödvändigt ont som var mer fruktad än älskad, föredrog man ofta att vända sig till Sundsjö.

Moster Anna-Lisa var alltid på plats i tid för att hjälpa och bistå, och hann inte barnmorskan fram tidigt nog klarade moster det själv fast hon helt saknade utbildning.

Alla vi sex syskon äro födda hemma i kammaren på Hästön. Helt säkert var moster med vid samtliga födslar för hon var aldrig bortrest och sällan sjuk.

Moster framstår för mig som en färgstark och godhjärtad kvinna som alltid var snäll mot oss barn. Innan vi nått konfirmationsåldern bjöd hon oss ej på kaffe då vi kommo på besök. Vi fingo alltid ett glas mjök med en sked sylt i botten samt bröd och kakor till. Det smakade utmärkt.

Några obetydliga händelser om moster måste jag anteckna.

En liten minnesbild:

En solig senvinterdag då jag var i 6-7-årsåldern fick jag för första gången ensam gå över isen till Böle för att hämta en mindre sockertopp hos moster. Det var gnistrande vit skarsnö, jag drog en liten kälke efter mig för sockertoppens skull. Jag kände mig stark och modig så länge jag kunde titta bakåt och se gården hemma, men när den var ur sikte då jag var vid Fiskarberget tyckte jag att det var kusligt och sprang till jag fick håll i sidan. När jag kom in i köket hos moster kände jag mig så bortkommen och främmande. Både moster och mosterman

syntes så främmande för mig. De stodo båda svartklädda i sina finkläder för att fara till Storåsen eller Lundkålen på begravning, eller utbärning som det kallades. Moster följde mig ut i "bua" (boden) och hämtade sockertoppen. Mosterman band fast den på min lilla kälke för att den ej skulle rulla av, sedan fick jag något gott. Om det var kola eller sviskon minns jag inte, men jag blev en smula snopen då de sade att jag fick åka med dem till Slättölandet. Jag hade nämligen räknat med att också få titta i Brokiga blad. De skulle åka omedelbart. Mosterman ägde och körde en svart häst med vit bläs, om jag ej tar fel var den mellan 25 och 30 år gammal. Den hette Prinsen. Jag fick sitta på fotsacken med kälken och sockertoppen. Moster och mosterman pratade om den som var död men voro för övrigt ganska tystlåtna. När vi kommo till Slottön sade mosterman att de snart måste sälja Prinsen till slakt för att den var för gammal. Vid Hästö-udden stannade de så jag fick stiga ur skrindan för att gå hem med min kälke. Jag såg dem försvinna genom Djupsundet. De verkade så främmande för mig, de sutto framåtböjda i snålblåsten. En svart häst, svart skrinda, två svartklädda skulle till begravning, och Prinsen skulle snart slaktas. Jag frös och sprang hem.

En äventyrlig gettransport

Några år senare, när jag var i tioårsåldern, skulle jag följa moster till Skarpnäset med våra och Böles getter. Gethopen skulle vara där på sommarbete och kvinnfolken på gården skulle sköta dem och osttillverkningen. Redan vid 20-talets början hade det allmänna fåbodlivet börjat försvinna, det var bara Sundsjöåsborna som hade riktigt fåbodliv i Digeråsen och Västerbodarna. Därför fanns det några fastboende som åtog sig att sköta getterna och ystningen under sommarmånaderna. Bland dem var Skarpnäsborna på en ensam gård på andra sidan Ismundsjön. Att ha några getter på gården var mycket vanligt bland småbönderna i trakten, för getterna gävo gott och kraftigt sovel till det hembakade tunnbrödet. Ett par gånger under sommaren hämtade man osten hos "butöus'n" (fåbodflickan). Osthämtningen var ett angenämt uppdrag som jag ej hade glädjen att få uppleva så många gånger under mina ungdomsår. Däremot fingo vi som småpojkar ofta följa med några vuxna när getterna skulle fraktas till sommarbetet.

Denna gång skulle som sagt moster och jag gå från Böle över Sundsjöåsen till Ismundsjön där vi skulle låna en båt och ro getterna över till Skarpnäset. Den s.k. vägen mellan Sundsjöåsen och Åsgård gick över myrar och steniga backar och var knappast framkomlig med cykel, men den var en bra gångväg och om nöden krävde kunde nog åsborna köra där med en kraftig "dyngkärra". Den vägen låg betydligt längre norrut än den nuvarande. Slutningen mot sjön var ganska stark, och det var en bra utsikt över sjön. Moster berättade för mig vilka som bodde på gårdarna som vi passerade. Det var Olle Norlén, Teodor Wiberg, auktionisten Unander m.fl.

Då vi kommo fram till Stornäset gick moster in i en gård där hon lånade en båt för att transportera gethopen över sjön. När vi kommo till stranden sköt moster ut halva båten i vattnet och började omedelbart leda getterna ombord där hon band fast dem i spant, årtullar och sittbräda. Båten blev faktiskt ganska full av raggiga getkroppar, horn och förvånade getögon. Det bråktes och var oroligt. Det hade börjat blåsa ganska hårt, så jag var nog en smula rädd redan från början för getternas skull. Moster sa till mig att sätta mig vid årorna och ro rakt mot vågorna, så skulle hon skjuta ut båten och hålla ett öga på getterna. Jag tog spjärn mot båtbottnen med fötterna och rodde av alla krafter för att få fart på båten. Då vi kommit ca 20 meter från stranden orkade jag ej hålla båten mot vinden, den kom på tvären och började gunga våldsamt. Getterna blevo nu helt galna av skräck, det blev en enda röra av getkroppar fast de voro bundna ganska kort. De hoppade hit och dit och de som stodo närmast relingen hamnade i vattnet med huvudet på båt-kanten på grund av bindslet. Moster högg tag i raggen och drog upp dem i båten, men då var det ofta någon som kommit i sjönöd på andra sidan. Det såg otäckt ut och jag var nog lika vettskrämd och virrig som de stackars getterna. Jag rodde i

förtvivlan, men vad orkar en tioåring mot en nordanvind. Det gick bakåt för oss och vi närmade oss den steniga stranden. Jag kände att jag ej hanterade årorna på rätt sätt på grund av nervositeten. Jag hade hört mosters goda råd genom vinden och vattenstänket men ej förmått omsätta dem i praktiken. Slutligen ropade hon att vi måste byta plats. Hon satte sig vid årorna och fick snart båten i rätt riktning och jag högg tag i raggen på de två vildaste getterna och försökte lugna dem.

Snart voro vi på andra sidan sjön, för moster var sjövan och Ismundsjön är inte så bred där. Vi löste getterna från bindslena och de hoppade glatt i land säkert lika glada som vi att båtfärden gått lyckligt.

Fast moster säkert hade temperament sade hon inte ett klandrande ord om mitt misslyckande som roddare eller min harighet. Hon verkade inte arg på mig ens när det var som besvärligast. Jag beundrade moster och var glad att det ej var någon från min familj som var med. De hade i allmänhet den seden att bli häftiga och gräla då det blev krångliga situationer.

Sedan vi lämnat getterna i en inhägnad blevo vi naturligtvis bjudna på kaffe av Kristina, dottern i huset, och hennes mor. Återfärden till Stornäset gick galant. Vi tackade för båtlånet och började hemresan med att gå till Ismundsundet, för moster ville hälsa på Lars Olsson som låg svårt sjuk. Jag tyckte förstås att det var onödigt med en sån extrapromenad, men vad kunde jag göra. Besöket där blev ej så långvarigt ty den gamle Lars O. var mycket dålig. Jag gick ut när han började kräkas efter att ha druckit en klunk vatten. Moster kom också ganska snart för vi skulle titta in hos ”några till” sade hon. Nästa ställe som vi besökte låg ej långt därifrån, det är en liten stuga på andra sidan vägen. Jag tror att den är obebodd numera. Där bodde en änka med en pojke. Moster kände kvinnan sedan gammalt. Pojken låg sjuk i lungсот inne i den lilla kammaren. Han var väldigt blank i ögonen. Vad de hette minns jag ej, inte heller om han överlevde. Jag ville inte dricka kaffe, för jag var rädd att bli smittad av lungсотen. Andades djupt då jag kom ut.

I den sista gården vi besökte bodde ett medelålder par, vad de hette gör detsamma. Från dem har jag en mycket klar minnesbild av en helt obetydlig händelse som jag fann komisk då, och efter 60 år förstår jag ej varför en bagatell av så enkel innebörd blivit konserverad i min hjärna.

Mor i huset var en lite rundnätt gladlynt kvinna som livligt pratade med moster medan hon började koka kaffe till oss. Hennes man var en kraftig karl med långa mörka mustascher. Han satt på kökssoffan bakom bordet och lyssnade på samtalet. Hustrun (vi kallar henne så) började klia sig på ryggen medan hon höll ett öga på kaffepannan. Så vände hon sig plötsligt mot mannen och sade: ”Je tro att de e´ e my el knort som ha bete me på ryggen – je tro du jett klöj me”. Så lade hon sig framstupa på bordet vänd mot mannen, med armarna i kors under bröstet, medan han kavlade upp skjortärmen. Sedan stack han sin grova håriga arm under särken på hustrun och kliade henne länge och omsorgsfullt ända ned till midjan. Mannen log och hustrun fnittrade. Det såg så rart ut men jag blev ändå förvånad över deras öppna vardagsuppträdande i främmande människors närvaro. Det hade varit otänkbart i mitt föräldrahem.

Moster och jag drucko kaffe tillsammans med dem. Sedan började vi den strävsamma hemfärden upp över den tvära sluttningen.

Den dagen tillsammans med moster stärkte mina sympatier för henne, och detta lilla minne från pojkåren får bli avslutningen på hur jag uppfattade henne som människa.

Mer om Bölesgårdarna

I den västligare gården i Böle som i flera generationer tidigare bebotts av min mormors släkt brukades under mors ungdom av morbrodern Olov Broddesson med familj. (Det är för övrigt från hans far Brodde Håkansson som dotterdottersondottersonen Jonas Libell har fått ett av sina efternamn.) Om denne man och hans öden har syster Helga forskat och berättat i en särskild skrift.

Under en del år och fram till de första åren av världskriget 1914-1918 beboddes den gården av Jöns-Petter Andersson med sin stora familj. En del av barnen voro vuxna och gifta redan vid den tiden då mitt unga minne började belastas med en massa icke minnesvärda bagateller. Därför slipper dessa att bli med i mina anteckningar. Om jag ej har fel bestod barnskaran av 9-10 st men jag minns klart bara de stora pojkarna och två av flickorna som brukade hjälpa mamma då det var mycket att göra. Julia och Jenny hette flickorna. De voro enligt min uppfattning rödkindade och fina till den dag då Jenny skadade min trähäst. Jag hade fått den, ”bättre begagnad” av kusin Edvin. Den var vit med grå fläckar, man, svans, och stod på en träplatta med hjul. Hästen lossnade snart från plattan under min behandling, men var ändå min käraste egendom till den ödesdigra dag när den förolyckades på grund av oförstånd. En vinterdag då Jenny var hos oss skulle jag följa henne till ladugården för att vattna kalven. Hon bar en hink kalvdricka i ena handen och jag bar min slitna men kära trähäst. Då vi kommo nästan fram till den stora björken som vid den tiden stod några meter från ingången till ladugården, sade Jenny: ”Få je låån häst’n den”. Glad över att få låna ut den till henne lämnade jag den omedelbart för jag trodde att hon ville leka med mig. Hon tog hästen med sin lediga hand och kastade den längs vägen, troligen i avsikt att kasta den i snödrivan. Olyckligtvis hamnade den mot björkstammen och sprack i två bitar. Jag började förstås stortjuta, men hon bara skrattade och sade att en gammal trähäst var ingenting att sörja. Jag tog bitarna och gick in till mamma och berättade vad Jenny gjort med hästen, men mor som aldrig gillade att vi klagade på pigorna sade att det säkert ej varit flickans avsikt att skada hästen. Jag minns att jag blev oerhört besviken på min mor, jag var utlämnad och rättslös. Har inte något minne av mina syskon från det tillfället. Minns bara att jag satte mig i kökssoffan och grät och kände mig totalt ensam tillsammans med en oförstående mor, och Jenny som var en bandit. Jenny kom snart in från sina sysslor, rödkindad som vanligt, men nu såg jag på henne med helt andra ögon. Nu var hon en äckligt rödmosig varelse, ondskefull och falsk. Jag kröp ihop i soffhörnan och försjönk i fantasins värld där jag var tillsammans med min fantasivän och osviklige kamrat ”Pelle på väja”. Han var i min värld jämnårig med mig men kunde allt som vuxna kan, och vi räknade ut de mest illfundiga hämndeaktioner mot den elaka ”Jenny i Jöns-Petters”. Hon kallades förstås så i vardagslag. Hon var säkert en bra flicka, men denna händelse gjorde mig misstänksam mot främmande under hela min barndom.

Jöns-Petter, Jennys far, och hans familj flyttade inte lång tid därefter till Börön där de skaffade sig en gård. De flesta av barnen reste till Amerika för att skapa sig en framtid, och där har de visst lyckats bra.

Jöns-Petter var en självlärd djurläkare som brukade anlitas av grannarna när något djur var sjukt. Det klaraste minne jag har av honom är från en gång då han skulle ge grisen lavemang. Mina föräldrar hade vid detta tillfälle en ganska stor gris som fått ”rödsjukan”, en mycket vanlig grisåkomma som ofta ledde till nödslakt. De hade kallat på grannen från Böle fast pappa i vanliga fall brukade försöka kurera djuren själv. Jag minns att jag för säkerhets skull hade klivit upp på en platt sten som på den tiden fanns på gårdsplanen, för att titta på djurläkaren i aktion. Grisen föstes ut ur den gamla ladugården som på somrarna användes som grishus. Den stod där slö i solskenet och J-P konstaterade att den behövde lavemang. Han hade med sig en spruta som liknade en jättstor öronspruta som han förde in i grisbuken. Grisen fann det hela obehagligt och började springa runt, runt för att komma undan. Men J-P

var en energisk djurläkare och sprang raskt efter med rocken fladdrande. Efter åtskilliga varv i en komisk runddans lyckades J-P tömma sprutans innehåll, och sjuklingen fick återgå till sin kätte i det mörka fähuset. Tror inte att varken grisen, J-P eller de vuxna på gården funno händelsen särskilt rolig. Men jag såg med mina barnaögon enbart det komiska i situationen och försökte ofta återkalla de i minnet när jag behövde bli glad.

Sedan Jöns-Petter flyttat från ”Väst’at”-gården i Böle återgick den till mors kusin Emma Hellström, som sedan brukade den tillsammans med sin son Erik Olov. Emma hade varit bosatt i Sundsjö sedan hon blivit änka ganska tidigt. Erik Olov bodde mig veterligt för det mesta hos sina två mostrar på gården, de tidigare omnämnda ”gammaljäntorna” Anna-Brita och Karolina.

Den gården har ej förändrats mycket under de 65 år som jag minns. En liten ladugård har byggts på sidan om, men för övrigt har inte ens husen rödfärgats senare. De har hela tiden haft den trivsamma gråbruna färgton som endast gammal falufärg kan ge sedan pigmentet regnat bort och bara rester av vitriolens påverkan finns kvar på de spruckna stockarna.

Emma var en liten gladlynt kvinna som liksom sin bror Olle Brevelius skrattade i nästan alla situationer. Kanske berodde skrattet någon gång på osäkerhet eller vana, men det var ganska speciellt. Efter moderns död gifte sig Erik Olov med en flicka från Offerdal. Hon och deras son Lars lever fortfarande och bor kvar i Böle, men gården ägs numera av en sonson till den tidigare omnämnde Jöns-Petter.

De två gamla Bölesgårdarna och deras invånare stodo ofta i centrum när vår mor berättade minnen från sin barndom. Jag har den uppfattningen att de båda gårdarna levde i den gamla storfamiljen till några årtionden in på detta sekel. Hur många personer som bodde i Böle på 1880-talet sade aldrig mor, men hon talade om ganska många.

Stensnornäset

Stensnornäset, som numera är sommarställe, beboddes i min barndom av en bror till mosterman. Han hette Karl-Alfred och var måg till föregående arrendator på stället som hette Palm och hans gumma som bar det vanliga namnet Kristina. De voro båda vad man numera säger ”rundnäta”, dvs. ganska frodiga. Palmen, som han vanligen kallades, var dalmas och stendöv. Denna kombination gjorde att han pratade en helt annan dialekt, med underligt uttal, än de övriga ortsborna. Jag minns honom som en godmodig man, men hans lite hackiga tal gjorde nog det starkaste intrycket på mig. Vid den tiden trodde jag att det var bara Singsjöborna som inte hade någon dialekt.

”Palm-Kristina” och Palmen hade, utom dottern som var gift med Karl-Alfred, en pojke som hette Erik. Han var gift med en ung lärarinna och hyrde ett rum på Slottön hos Per-Olov Eliasson. Erik Palm var skogsarbetare, kolkörare och snickare från början men flyttade sedermera till Börjesjö där han byggde sig en villa och blev ”lärarinneman”- ett klokt byte av yrken. Karl-Alfred, som bodde på och brukade ”Näset” hade tre pojkar, Evald, Manne och Ejnar. Den sistnämnde var jämnårig med mig och min bänkkamrat i skolan under de första åren. Han var en snäll pojke som jag alltid kom bra överens med. Familjen flyttade till Brunflo under världskrigets senare år. Efter Karl-Alfred tillträdde Ernst och Engla Karlsson arrendet av Näset. De voro barnlösa men bodd där och brukade jorden i många år. De flyttade till Brunflo 1939. Gården är numera sommarställe.

Stensnornäset var liksom flera andra gårdar kring sjön helt beroende av sjövägen vid transporter av varor och besök hos grannarna. Den steniga slingrande stigen längs stranden till Böle var obetydlig och utnyttjades i vanliga fall mest av de husdjur som gingo på skogsbete där. I vår mors ungdom, då bölesbönderna hade sina fäbodrar vid Sundsjövikens andra sida, gick man med djuren längs den steniga stranden, över Nors-bron, och sedan runt halva

Sundsjövikens för att nå fram till de (nu helt raserade) fåbodar som kallades Palatset. Ja, man sade naturligtvis ”Palase” på ortens dialekt.

I dessa fåbodar brukade mor och moster samt flickorna från den andra Bölesgården vara fåbodjantor under några sommarmånader. Enligt mors berättelse var det på den tiden två stugor på den vackra vallen på slutningen mot sjön. 1977, då jag från vägen kunde se den forna vallen med förr blommande slätterängar och välskötta stugor, voro husen borta och hela området igenväxt med snårskog. Säg vad man vill om skogsbolagen, men inte har de gjort något för den gamla kulturens bevarande. Samtliga fåbodar som fungerade bra till 1930-talets början äro numera helt raserade och igenväxta där storbolagen äro ägare.

Vår mor berättade att hon vid 15 års ålder skulle vara fåbodflicka i ”Palase”. Hon skulle bo ensam i stugan där det spökat de senaste åren. Efter midnatt då det började ljusna hörde hon hur det skrapade på väggarna och dunsade på taket. Hon blev naturligtvis rädd men beslöt sig för att gå ut och se ”spöket”. Försiktigt öppnade hon ytterdörren och tittade – där lekte två ekorrar på taket och väggen. Så var spöket i ”Palase” avslöjat.

Singsjön och Singsjöborna under 1920-talet.

Vidskepelsen var i min barndom nästan helt utrotad. Visserligen brukade man berätta mer eller mindre troliga historier vid fotogenlampans eller brasans sken, men ingen trodde helt på dem. Våra föräldrar voro inte alls lagda för tro på övernaturliga väsen utom det som hade stöd av Bibeln. En underlig och oförklarlig händelse hade ändå vår morfar, Lars i Böle, upplevt en gång under 1800-talets senare hälft. Enligt vad mor berättade var han på väg till Slottön en tidig, dimmig sommarmorgon. Han färdades naturligtvis med båt från Böle men råkade troligen på grund av dimman komma för långt till vänster om Slättögårdarna. När han fick land i sikte var han vid en av Svegdens slätterängar vid sjöstranden. Han rodde en stund längs stranden för att ej på nytt tappa orienteringen i dimman. Så tittade han upp och fick se en hop kor gå där på ängen och beta. Den ko som gick närmast stranden var rödbrokig, hade långa horn och ytterst på hornspetsarna små runda mässingskulor. Han fann det egendomligt med denna ovanliga ko. Korna däromkring hade ju sällan horn. De voro mest av fjällras vid den tiden. Morfar fortsatte dock sin båtfärd till den gård där han skulle arbeta, där han berättade om vad han sett. Det blev både förvåning och stor undran, för sådana kor fanns inte hos någon i byarna däromkring. De gamla i byn sade att det var ”vitterfolkets” kor. Kanske var det så? (Eller hade morfar slumrat ett ögonblick i den tidiga morgontimmen?) Mor sade att det var oförklarligt. Men Bengt-Anne på Slottön lade alltid en bit stål under ladugårdströskeln som skydd för djuren. Vittror och otyg skydde stålet, som väl var. Hon var enligt vad mamma berättat en av de sista i orten som trodde på ”skrymt”.

Som jag tidigare antecknat var Bengt-Anne vår mors faster. Då jag var barn bodde hon på Edholmgården, där hon hade födoråd. Hon var en snäll gammal kvinna som jag ej minns så värst mycket av.

Edholms

Martin Edholm, som var bonde på gården under min ungdom, härstammade från Stugun. Hans hustru Karolina var värmländska och en stark och drivande kvinna som fick bära en stor del av hemmets funktion. Att vara arrendator på ett småbruk där åkerlapparna lågo utspridda på 5-6 olika ställen var naturligtvis mycket tungarbetat. All den odlade jorden på Hästön som låg på ”bolagets” mark brukades av Edholm. Korna och deras häst gingo för det mesta på bete på Hästön. De roddes över Djupsundet i en liten färja när de skulle från Slättön till sommarbetet på vår sida. Hästen, som var en stor svart hingst med vit bläs och vita ben till knäna, var jag fruktansvärt rädd för. Troligen led han av ensamheten, för han brukade ofta galoppera som en galning i skogen och vi barn fruktade att han skulle hoppa över gärdesgården och komma på vår sida. På höstarna sedan vi börjat skolan och måste gå genom

skogen till Djupsundet, där vi hade båten, var jag alltid dödsförskräckt att möta den fruktansvärda hästen. Jag hade av någon anledning inbillat mig att han var ett monster som skulle slå ner mig med sina väldiga hovar. Han dog en dag, tack och lov!

Men jag hade också nytta av hästskräcken ibland. Skulle jag gå ett ärende någon längre sträcka och hade bråttom, brukade jag inbilla mig att jag hade Edholmshästen bakom mig. Då sprang jag tills jag fick håll i sidan, men undan gick det.

På sommarkvällarna brukade Edholms-Karolina komma roende från Slottön för att ta in korna och mjölka dem. Sommarladugården låg där det numera är byggt några sommarstugor. Om korna ej kommit hem från betet började Karolina genast locka på dem. Locka på kor, det kunde hon som ingen annan kring sjön. Kanske hade hon lärt sig den konsten som barn när hon bodde i Fryksände eller vallade korna i de stora mörka finnskogarna. Hon började alltid lockropen med: ”Koom an kossan – hiiiiivale kossan – koossaman ---- Och korna svarade naturligtvis. Rösten var hög och stark. Lockropen hördes vida omkring när det var lugnt väder.

Efter slutad mjölkning tog hon mjölkbyttan och de småbarn som hon hade med sig, satte sig i båten och rodde hem till de övriga barnen och maken på Slottön. Karolina Edholm levde ett hårt liv, som många andra kvinnor med många barn gjorde vid den tiden. Hon hade sju barn, fem-sex kor och en oförståndig man att sköta om – mat, kläder, kor, samt hjälpa maken i de flesta tyngre göromål i jordbruket. Att varje dag under sommarhalvåret ro över till Hästön för att mjölka korna blev ju en extra syssla. Kanske det ändå beredde henne en liten avkoppling. En tröst var naturligtvis att gården gav god avkastning. Edholmsbarnen voro alltid välfödda (och bokligt begåvade).

Jag var skolkamrat med tre av dem: Selma, Erik och Yngve. De voro bra och snälla skolkamrater som alltid kunde sina läxor. Edholms hade naturligtvis inte ortens dialekt p.g.a. att de voro inflyttade. Karolinas värmäländska brytning och Martins stugumål gjorde att jag betraktade dem som någon sorts utlänningar. Barnen lärde sig ej heller ”singsjömål” om man nu kan tala om något sådant. De hade pappans dialekt fast det enligt statistiken brukar vara moderns som barnen tar efter. Men det var inte bara dialekten som skilde Edholms från ”infödingarna”. Även deras båt var annorlunda till färgen än de övriga gårdarnas samfärdsmedel. Den var röd i botten till något över vattenlinjen. Båtarna, som före landsvägens och brons tillkomst voro lika nödvändiga som dagens bilar, tjärades varje vår före sjösättningen. Men Edholm målade sin med blymönja. Jag tyckte att den var oerhört lyxig och fin. Den var som en lyxbil bland folkvagnarna. Jag hade dessutom haft möjlighet att studera färgen på nära håll, för Selma hade skrapat ur botten i färgburken och rullat en kula som hon gav mig. Den var så röd och fin, den första färgklick jag ägde. Visst smetade den om jag rullade den för hårt – men jag kunde ändå ha den i fickan. Fick jag färg på fingrarna kunde jag alltid gnugga bort den på lämplig plats där det ej syntes, under stolsitsen eller bordskivan t.ex.

Glädjen över färgklumpen blev ej så lång. En dag skulle jag gömma den i en spricka i spismuren i bryggstugan, men där försvann den i djupet. Jag hade missräknat mig. Där ligger den säkert ännu, oåtkomlig för tidens tand.

Umgängesvanor

Den knaggliga gångvägen genom byn på Slottön nyttjades ofta innan landsvägen blev byggd. Lantbrevbäraren från Kyrkås lämnade posten i Backmans gård, men vid senare tid blev postutlämningen hos Svegdens. Därför förekom det en hel del gångtrafik genom byn. Avsaknaden av telefon gjorde också sitt till för att det blev en hel del besök hos grannarna. Telefonen på landsbygden är en välsignad sak, men den har kanske menligt påverkat gemenskapen mellan gårdarna. Visst blev det ett trevligt avbrott i vardagens grå enahanda om t.ex. någon från Böle eller Svegdens kom i något ärende. Eller kanske vi fingo i uppdrag att

uträtta något ärende hos dem. Då bjöds det alltid på kaffe, och det blev en liten pratstund. Knackningen sågs som bevis på någon sorts högfärd. Det var bara skogstjänstemän, agenter och tattare som knackade på dörren.

Trugningen att gå fram till kaffebordet och den besökandes förklaring hur ”ovärdig” han var att bli bjuden blev ofta mycket rolig. Underligt nog var det mest gubbarna som på ett lamt sätt försökte tacka nej till en kopp kaffe fast de säkert voro kaffetörstiga. Kvinnorna voro mer naturliga fastän de kanske mumlade något om att de nyligen varit där. Andreas-Petter, ”mosterman” och P.O. Lignell voro speciellt ordrika innan de kastat ut snusbussen och kunde gå fram till bordet och den väntande kaffekoppen. Under de år första världskriget pågick var kaffet ofta kokat på rostad råg. Det bjöd man på.

Om mamma bjöd någon av de nyss nämnda gubbarna att stiga fram till bordet kunde det låta ungefär så här: ”Nä, int ske je hit å dreck kaffe nu ijään, de e alldeles påtok.” Mamma: ”Jo, var så go nu å stig fram – je ha ittna å bjö på”. Den inbjudne: ”Jaa, men je ha ju nyss vö här så int ske je ha na nu int, de e alldejles förgäle”. Så gick de fram till bordet med en något spelad blygsamhet. Sen blev det både tår och påtår och ett väldigt tackande. Andreas-Petter kunde t.ex. säga så här: ”Tack, tack, tusen tack – heder och tack – tack, tack.

Per-Olov Lignell var ungefär lika blygsam när han blev bjuden, men ännu mera då han bjöd på något. Hans kusin och hushållerska, Anna-Brita från Böle, brukade koka kaffe och duka fram. Så gjorde hon en nick mot Lignell som ville bjuda själv. Ofta sade han något i den här stilen: ”Var så go å stig fram å dreck en kopp kaffe – de e´ ittna å bjö på – de e´ rent skamle – stig fram å si om de e´ na som gå dreck.” Sedan man tagit några av de goda kakorna fortsatte han att bjuda: ”Ta för eck om de e´ na som gå äta – försök å et ta skräpan, om de gå.”

När jag som vuxen läst om eskimåernas sätt att bjuda sina gäster har jag tänkt på P.-O.

Lignell. Det sägs att sedan de dukat fram det bästa de förmår kan säga till gästerna: ”Var så goda och ät om ni kan – det var ju egentligen avsett för hundarna, men vi har inget annat att bjuda på.” Så långt gick inte den frodige och gemytliga Lignell, men att berömma det egna var ofint, i synnerhet det som man skulle bjuda på.

I allmänhet gällde det att förringa de egna prestationerna och ägodelarna om man inte skulle riskera att bli kallad skrytsam. De gamla jämtlandsgubbarna berömde inte gärna varken hästar eller sina gummor om någon utomstående hörde det. Ett exempel på det hörde jag en gång i Mejerihandeln i Brunflo. En storbonde från Ede stod och pratade med en ”vikbo” om ett par gemensamma bekanta. Frun hade nämligen rymt från sin man. Som avslutning på samtalet säger edebon med hög och belåten röst: ”Man få ju vä tacksam för de skröp man ha.” Han åsyftade naturligtvis sin duktiga och arbetsamma hustru.

Ett annat exempel från annat håll: Mina föräldrar, Emma och Lars-Petter Hansander, uppvaktade lärarinnan Ingrid G. På hennes födelsedag. Mor hade bakat en tårta som hon tog med. Far, som alltid brukade gå några steg före, uppmärksammade inte vad hon bar på, inte heller att hon överlämnade tårtan till lärarinnan. Vid kaffedrickningen bjöd hon på den. Far, som aldrig var snål på beröm när det gällde andra, speciellt andra kvinnor, började genast lovprisa den goda tårtan: ”Det var en väldigt, enastående, makalöst god tårta”. Ungefär så bredde han på med berömmet. Lärarinnan smålog och sade: ”Underligt vore det annars, för det är ju Emma som gjort den”. Far blev häpen men svarade omedelbart: ”Asch, är det hon som har gjort den - då tar jag mina ord tillbaka”. Så handlade en äkta jämtlänning som inte ville skryta!

Syskonen Svegder

Syskonen Svegder som bodde i bortersta gården på Slottön voro kanske de färgstarkaste av byborna. De voro mycket hederliga, gästfria och i hög grad konservativa. Jordbruket sköttes ungefär på samma sätt år 1925 som deras föräldrar brukade jorden vid 1800-talets slut.

Principen var: ”Så gjorde far och mor – så ska det vara”.

Svegdrarna, som de allmänt kallades, voro de enda i orten som tröskade sitt korn med den primitiva slagan ända tills de upphörde med jordbruket i slutet av 1920-talet. Jag minns hur vi kunde höra de taktfasta slagen mot loggolvet då de tröskade. Agnarna skildes från säden på det sätt som använts i många hundra år. Man sopade loggolvet rent från damm och halm.

Sedan gjorde de en hög av den orensade säden som de kastade med en kortskaftad träskyffel in i logen. På så sätt ”skildes agnarna från vetet” – i detta fall kornet – som skulle bli mjöl till gröten, tunnbrödet och eventuellt kamsen.

Kornet maldes i vanliga fall i kvarnen vid Hjärpnäset, men vid vattenbrist i kanalen till kvarnens turbin måste Singsjöborna mala sitt korn i Hållsta eller Ångsta. Allt tog man tillvara på självhushållningens tid: ”sådorna” efter malningen, agnarna och halmen voro den tidens kraftfoder för korna. Kvinnfolken gjorde en blandning av agnar, lite halm, sådor och någon näve grovt salt. Om det varit ett gott kornår togo de också en mindre mängd gröpe i blandningen. Denna kornas pyttipanna lades i ett stort laggat träkärl, sedan hällde de några hinkar vatten på för att det skulle bli mjukt. Den anrättningen kallades för ”sorpa”. Hästarna fingo en liknande blandning men utan agnar, och dessutom var halmen hackad till dem. Det blev något som kallades för ”hackelse”. Hackad halm, malet korn (gröpe), salt och vatten var mums för höstarna. De blevo alltid oroliga och började gnägga då karlarna började ordna med hackeslådan.

Arbetet i stall och ladugård var strikt uppdelat mellan karlar och kvinnor. Ytterst få manfolk arbetade med skötsel av korna, och lika sällan gjorde en kvinna t.ex. hackelse till hästarna. Var och en skötte sitt så långt det gick. Kvinnorna voro ofta de som suveränt bestämde i ladugården. Jag kan ännu minnas hur Kristina Svegder läxade upp sin bror Nils-Erik därför att han givit en av korna en halv hink vatten för mycket när hon en gång bad honom om hjälp. Syskonen Svegder voro som sagt en smula egna i vanor och levnadssätt. De gillade inga nymodigheter men följde ändå med sin tid och dess händelser, i tidningar och samtal. De levde ändå ganska obesmittade av tidens ”anda”. De voro medvetna om sin hederliga livsstil – läste i psalmboken någon gång, gingo i kyrkan några gånger om året – och bröderna togo sig en fylla ungefär lika ofta, men skötte sig alltid bra. Kanske skämdes de en smula över sin skötsamhet, för de brukade ibland berätta om hur fulla de varit den och den gången, troligen för att imponera.

Andreas-Petter, den äldre av bröderna, var en lugn och godmodig man. Han var kraftigt växt, rätt välfödd, och hade grova anletsdrag. Som barn var jag förtjust i honom för han hade en trygg och vänlig utstrålning och skämtade gärna med oss. Det berättades att Andreas-Petter brukade säga att då han någon gång fick sprit i kroppen kände sig ”rik och stark”. En gång då han kom hem från sta'n, där han kanske tagit ut sin ranson på motboken, sade till sin syster Kristina: ”Nu e je full”. Kristina sade något spydigt: ”E du rik å då?” Andreas-Petter: ”Nä, så full e je int”. Tydligen var en känsla av rikedom en sorts alkoholmätare. Så stora summor kastade inte bröderna Svegder bort på starkvaror, för de hade en god ekonomi fast de bara arrenderade ett kronoställe. De hade säkert åtskilliga tusen kronor på banken vid sitt frånfalle. Var någon av grannarna i tillfällig penningnöd lånade Svegdrarna gärna ut några hundra för att hjälpa.

De hade ett förnöjsamt liv totalt utan jäkt. Deras arbetstakt var orubblig. Höslåttern t.ex. kunde pågå hela sommaren om vädret var ogynnsamt. Man skyndade sig inte i onödan på den gården, allt gjordes omsorgsfullt. Svegdrarnas gård var som de flesta andra småjordbruk i trakten ganska svårbrukad på så vis att det var relativt små åkerlappar på flera ställen, för

korn, havre, potatis och oftast en liten bit för grårter (Varför så många bönder odlade ärter kunde jag aldrig förstå. Jag kunde inte fatta tjuvningen i att äta det beska ärtbrödet till fläksyltan.)

Kreatursfodret bestod till stor del av ängsfoder som de med lie slog på flera ställen i närheten. Utom höet på gården och Storsve't hade Svegdrarna två slåtterängar vid sjön åt Björnsundet till. Det var Musviken med en liten lada och en större äng med tre lador. Den hette "Tri-lau-sve". Båda dessa platser äro numera helt igenväxta med skog och ladorna totalt nerruttnade. Men på Svegdrarnas tid, i min barndom, stodo ladorna fint mellan stora björkar, stenar och hässjevirke.

En gång var jag med i båten när vi rodde förbi där. Syskonen Svegder var där för att slå det lilla som växte på den magra jorden. De hade det året bara det gamla paret Palm som slåtterhjälp. När vi kommo skulle de tydligen äta sin matsäck. Nils-Erik, Kristina och "Palmens" sutto i skuggan vid en lada. Andras-Petter satt på huk vid stranden – han fyllde på kaffepannan med locket. Kanske var han rädd för att få med för mycket sjölus i kaffevattnet. Just som vi passerade hälsade han, reste sig, höjde kaffepannan som om den varit en silverbägare, och sjöng en vers av en gammal glad visa. Stress och brådska voro helt fjärran från deras lilla värld, och de kunde konsten att göra arbetet nöjsamt.

Nils-Erik var yngst av de tre syskonen. Han var ej så kraftig som Kristina och Andreas och följaktligen inte alltid så frisk. Ett gott huvud hade han liksom syskonen. De läste allt de kommo över. "Fänrik Ståls sägner" och en del andra historiska böcker kunde de delvis utantill, men utbudet av litteratur var ej så stort i Singsjön på den tiden. Nils-Erik var mera religiöst lagd än sina syskon. Det hände att han anlätades vid nöddop och även för att läsa ett Guds ord vid "utbärning" av döda.

En speciell egenhet hade Svegdrarna däri att de oftast tillade ordet syster eller bror när de talade om varandra. De sade "Andreas bror", "Kristina syster" och Nils-Erik bror" fast det fanns bara de med de namnen i byn. Ja, "Kristina syster" var det nog förklarligt att de sade, för det bodde flera Kristinor kring sjön.

Svegder-Kristina (så kallades hon av grannarna) var en kvinna som inte blåste bort med en vindpust. Hon var rund som en kålrot, eller rättare sagt två kålrötter. Jag har aldrig sett någon så rundnätt kvinna som hon. Skulle man dra till med något runt och tjockt sade man kanske "tjock som Svegder-Kristina". Hennes omfångsrika mage var rund som en boll och "midjan" var nästan i höjd med armhålorna. När hon dragit till midjeförklädet ordentligt bildades det liksom en hylla på magen. En odygdig pojke sade att hon brukade lägga kökskniven där när hon stekte pannkakor. Det torde dock vara något överdrivet.

I stort sett var det god sams mellan syskonen och de beundrade den som eventuellt sagt en kvickhet. När man kom dit på besök kunde Kristina-syster säga t.ex.: "Du skulle ha hört hur rolig Nils-Erik var i går". Eller: "Tänk så kvick Andreas-bror var då och då. De berättade gärna historier från sin ungdom. Värnpliktstiden, eller "ekasisen" som de sade, berättade de ofta om. Troligen var tiden på Frösö läger den enda tiden av längre bortvaro från hemmet, därför blev beväringstiden liksom ett äventyr i brödernas liv. Ofta hände det att då någon av bröderna berättade en beväringshistoria som de varit med om att Kristina tyckte att de berättade för odramatiskt och avbröt dem med orden: "Nä, så var det inte!" Sedan fortsatte hon att berätta brödernas upplevelser på Frösö läger. Jag fann detta mycket komiskt men lyckades hålla masken.

Palmqvistgården på Slottön, som under min barndom kallades "Svegders" har inte förändrats under min tid. Stallet, ladugården och nybyggningen voro redan uppförda när jag som lite pojke började besöka dem. "Gammalstugan" som fortfarande står kvar är en genuin byggnad från 1800-talets början. Den innehåller ett stort kök med tre fönster åt olika håll och en lite farstukammare som sällan användes. I gammalstugan bodde syskonen Svegder under en stor

del va året, och där vill jag gärna minnas dem. ”Nybyggningen” där de bodde vintertid är ett atmosfärlöst typiskt kronoställe där jag inte trivdes.

Gammalstugan gick liksom helt i stil med syskonens ursprung. Jag tror inte att det fanns många nya föremål i den stugan. Jag såg dem så sent som i början av 1920-talet äta med träskedar ur träkoppar fast de hade både porslin och nysilver uppe i nybyggningen. Kanske ville de under en tid leva på samma sätt som i sin ungdom, eller så var det av praktiska skäl. Efter måltiden slickade de noggrant av sina träskedar och lade dem i skänklådan. Kristina-syster diskade av de tre träkopporna och sedan var det hela överstökad. Kall kornmjölsgröt och tjockmjölk var ju också en praktisk sommarmat som inte tog lång tid att laga.

När man kom in i gammalstugan och syskonen voro inne sutto de antingen vid slagbordet, åto eller läste, eller lågo på sängarna och vilade. Detta när det gällde bröderna. Kristina sysslade vid spisen eller satt och stickade på en strumpa. Om jag fått uppdraget att uträtta ett ärende hos dem var jag alltid en smula nervös eller orolig för att jag inte skulle uppföra mig till deras belåtenhet. Jag stod med mössan i handen, bockade och väntade tills de bjudit mig stiga fram och sitta.

Köket var trivsamt möblerat på gammalt vis med möblerna uppradade längs väggarna och ”Kristina-systers” hemvävda tras mattor täckte hela golvet. På ena sidan av köksdörren stod den stora vattensån av koppar och på den andra stod den obligatoriska spottlådan. Spottlådor och spottkoppar av olika modeller och material funnos i alla kök i trakten. Vi hade också en spottlåda, gjord av gjutjärn, i vårt hem fast ingen tuggade snus hos oss. Snustuggningen var mycket allmän bland grannarna. Det var nog bara ett fåtal bland karlar över 20 år som inte behövde en plats att lägga snusbussen i vid kaffedrickning och måltider. Därför fanns alltid en sak med klippt enris i för dem som kommo på besök eller för eget bruk. Svegdrarna hade en riktig trälåda för detta ändamål.

”Nils-Erik-bror” hörde till den sort av snustuggare som stoppade bussen långt in i kinden, på nedre sidan i munnen. Jag hade som barn den uppfattningen att de som lade snuset där voro lite finare än de som stoppade den innanför nederläppen så att den syntes på långt håll. Så gjorde de flesta av skogskarlar och småbrukarna. Bara ett fåtal av snusbrukarna lade in bussen under överläppen (liksom i studentkretsar i snusets renässans år 1978).

Överläppssnusarna på den tiden voro mest yngre, tuffa skogsarbetare på vänsterkanten och nybörjare. Jag hyste alltid en viss misstro mot dem som hade ”en liten bulle under näsan”. Men snusandet hade också en positiv sida. När de möttes eller stannade upp i arbetet bjödo de ofta varandra på en snus ur mässingdosan sedan de med knogarna knackat ett par slag på locket. Detta var inte på grund av eventuell snusbrist utan ett sätt att visa samhörighet och vänskap.

Bröderna Svegder kunde konsten att på ett eget och kraftfullt sätt ta ut snuset ur munnen. De vräkte in pekfingret till kindtänderna och drog det längs kinden till nederläppen, och där satt snusbussen som en liten kråklort på fingertoppen. Sedan slängde de ner handen mot spottlådan så det smällde i fingrarna, och så – där låg snuset rätt placerat där det skulle.

Men nu var inte Svegdrarnas kök möblerat med bara vattensån och spottlåda. Där fanns flera möbler och föremål som i dag skulle göra en antikhandlare avundsjuk. Vid fönstret mot gården stod en brunmålad utdragssoffa med trälock. Där hade Kristina-syster sin sovplats, och där sutto vi och andra grannar då vi kommo på besök. Vid södra väggen med utsikt mot sjön stodo brödernas sängar, några stolar och det stora slagbordet. Vid en annan vägg stod det skåp från 1826 med målningar från Lockne (ett s.k. förlåtensskåp) vilket hamnat i min ägo.

Diskbänk och arbetsbänkar saknades helt i detta kök. Ursprungligen hade den stora öppna spisen i köket tjänstgjort som både värmekälla och kokplats. Men efter vad jag kan minnas hade de satt in en kokspis i den rymliga spismuren. På den stod det alltid två kaffepannor som spredde en svag doft i köket. De ena pannan var avsedd för kaffet som skulle drickas och den

andra kallades för avkokspannan, i viken de hällde sumpen ur den andra. Avkokspannan var en stor blank kopparpanna som fylldes på med vatten och sump. Där fick den stå och småputtra, och därifrån togo de kaffevattnet som antagit en ljusbrun ton. Denna sed var givetvis bra för den som ville leva billigt, men den bidrog inte till att förbättra kaffesmaken. Kristina bjöd alltid grannarna på kaffe med dopp och då fyllde hon generöst på tills koppen var bräddfull. Sade man tack innan hon fyllt den sade hon: ”Full postlin ske de´ vä”.

Kristina-syster blev med åren en smula tjatig och grinig mot sina bröder. Sedan Nils-Erik dött tog hon liksom kommandot över den lugne och beskedlige Andreas-Petter. Han fick ofta bannor och anmärkningar. Sällan gjorde han något till lags. En gång hade hon gräddat pepparkakorna för hårt. Hon bjöd på dem och sade: ”Men det är Andreas-Petters fel – jag bad honom lägga in ett vedträ i spisen, men han lade in två”.

När Kristina med åren blev en smula ”tung på foten” brukade de ha en hjälp som hette Anna. Hon var en duktig och godhjärtad flicka som tyckte synd om Andreas. En gång sade hon detta till honom, men han svarade glatt: ”De jär ingenting va hu säj, för je skit ti´a, förstår du”. Så var det med den saken.

I allmänhet var det god sämja mellan syskonen, speciellt mellan bröderna. Om den ene av dem sade sin mening om något eller någon ackompanjerade den andre med samma åsikt, förstärkt med några adjektiv. En gång minns jag att det pratades om vilken mat som ogillades. Andreas-Petter sade: ”Slätvälling ät je då inte, de e´de värste je vejt”. Nils-Erik-bror understödde: ”Ja, de skuull vä livstidsfängelse för den som kook en mjölvälling”. Visserligen tillhörde ej havremjöls- eller kornmjölsvälling mina favoriträtter, men jag ville absolut inte att mamma ständigt skulle sitta i fängelse för det att hon ofta kokade sådan till oss. Jag föredrog att äta välling och ha mor hemma.

Att gå tidigt i säng tillhörde också Svegdrarnas vanor. De släckte i allmänhet fotogenlampan vid 8-tiden på kvällarna vilket var mycket praktiskt ur sparsamhetssynpunkt. Sommartid höllo de samma tid med undantag att de då voro uppe med solen.

En ung lärarinna som kommit till skolan på Slottön berättade att hon ville bli bekant med grannarna, bland andra syskonen Svegder. En solig afton utrustade hon sig med en mjölkflaska - för att ha ett ärende - och gick dit. Svegdrarna brukade nämligen sälja mjölk. Hon blev naturligtvis väl mottagen, bjuden på kaffe med dopp och undfägnad på det bästa. Bröderna kommo i berättartagen. Andreas-Petter var en god berättare med gott minne. Han talade om bygden, människorna där och naturligtvis också om dem själva, deras upplevelser och om deras föräldrar. Lärarinnan lyssnade intresserad och timmarna gingo.

Sensommarsolen bildade ännu ljusstrimmor på köksgolvet ty vädret var det bästa tänkbara, därför tyckte den unga ensamman lärarinnan att hon lika gärna kunde fördriva en stund hos Svegders som att sitta i sin bostad i skolhuset. Andreas-Petter, som suttit på sin säng, började sakta ta av sig skorna och strumporna men fortsatte samtalet en stund innan han tog av sig den grå vadmalsvästen. Lärarinnan satt lugnt kvar för hon trodde att avklädandet berodde på den rådande värmen, men så reste sig Andreas-Petter och började ta av sig byxorna. Hon blev naturligtvis generad, reste sig och sade: ”Jag ser att Andreas vill gå i säng, så nu ska jag gå”. ”Nej, nej, sitt kvar, sitt kvar”, sade Andreas, ”hos oss går vi i säng klockan åtta om vi har främmande eller inte”.

Nu var saken den att Svegdrarna och även andra landsbor aldrig använde några nattkläder på den tiden. Bröderna hade skjortor av flanell och långa kalsonger året om, natt och dag.

Underkläderna tog man av bara vid behov av nytt eller rent.

En tid minns jag bröderna iklädda cinnoberröda ytterskjortor av flanell. Antagligen hade Kristina-syster köpt en hel packe av detta tyg och sytt flera likadana skjortor åt dem. Jag tyckte att de voro så eleganta i dessa lysande röda skjortor och de grå vadmalsvästarna. Jag vill helst minnas dem så.

Ännu en typisk historia om Andreas-Petter. En gång fingo de besök av en ”missionär” från Vaktornet som ivrigt och övertygande talade för sin sekt och dess litteratur. Andreas-P. satt tyst och lyssnade en stund, men så lade han tungt sin stora näve på bordsskivan och sade: ”Det där är ingenting för oss, för i detta hus äro vi bekännare av den rena lutherska läran”. Ett helt avgörande svar i den situationen.

En känd tidningsman skrev en gång: ”När originalen dör blir världen fattigare”. Detta är förvisso sant även då det gällde sådana som syskonen Svegger. Sedan jag blev arbetsför och under längre eller kortare perioder var borta från min hemby tillhörde vid hemkomsten ett besök hos dem till ordningen. De visade alltid en synbarlig glädje över att jag tittade in till dem, men egendomligt nog hade de aldrig något intresse för hur jag hade det. De frågade inte ens var jag arbetade, om jag vistades i Jämtland eller annorstädes. De sade bara: ”Jaså, du är hemma”. Sedan började de berätta om sig själva eller de övriga ortsbornas liv och leverne. Kanske ansågo de att jag svikit min hembygd och, liksom en del släktingar i Kyrkås, räknade mig som en avfälling. Kanske var det bara arbete med jord och skog som ansågs som riktigt hederligt.

Backmans

Backmans gård, som också är rätt gammal, ligger högst i byn. Vilka gårdar på Slottön som är tidigast bebyggda vet jag inte, utan hänvisar i så fall till min syster Helgas forskning om Singsjöns by dess tidigaste åboare. Men av den gamla stugans stil kan man förstå att den måste vara från tidigt 1800-tal. Under mina första skolår beboddes stugan av ”Backmans-Imbar” och sonen Nisse. Varför jag nämner min skoltid i samband med dem beror på att de ogillade att vi lekte uppe i skogsdungen ovan skolhuset. De kunde se oss från sin gårdsplan, och jag minns att de brukade skrika och hytta med armar och nävar mot oss för att visa sitt ogillande. Gården tillhörde Johan Backman men han bodde en tid i Brunflo och därför kände hans bror och mor ett visst ansvar för aspdungen.

Gamle Backman och Imbar bodde under många år i det lilla torpet Tubäcknäset innan de köpte gården på Slottön. Hur de kunde livnära sig och försörja fyra pojkar är för mig en gåta. Visserligen låg stugan vackert vid det smala sundet med träbron över, men den innehöll bara ett rum med en stor öppen spis murad av gråstenar liksom den kraftiga skorstensmuren. Under 20- och 30-talet bodde skogsarbetare där.

Åkerlapparna bestodo av bara några hundra eller kanske 1000 kvadratmeter handodlad lerblandad åkerjord. Troligen levde de mest av potatis och den fisk som de fångade i Lill-Tubäcken eller den västligare Stor-Tubäcken. Vad som troligen kunde bidra till försörjningen var att det lilla torpet låg just på det näs som vintervägen till Brunflo gick över, och sommartid måste alla singsjöbor som skulle ”framåt” ro under den låga träbron alldeles utanför stugknuten. Säkert hände det att Backmans fingo något i matväg av de förbönder som rastade där.

Backman och Imbar, som de ofta kallades, voro varken snabba eller intelligenta. Kanske berodde det på slit och näringsbrist under en stor del av livet. Men tre av deras pojkar, som voro något tiotal år yngre än mina föräldrar, blevo utrustade med ovanligt gott förstånd och framåtanda. Den äldste, Per, blev efter några år som militär polis i Stockholm (överkommissarie). Leander var målarmästare i Östersund under 30-40 år och en originell och synnerligen begåvad man. Hos honom gick jag i målarlära och arbetade också hos honom sedan jag blivit gesäll. Han var ekonomiskt lagd men omutligt ärlig. Johan Backman, som var yngst i brödraskaran, genomgick en gång i unga år Birka folkhögskola. Han var kanske en drömmartyp som älskade att använda ovanliga och lärda ord samt skriva inlagor och brev, men blev bonde på Slottön till sin död. Det blev bara Nisse som blev en smula missgynnad både vad gånglaget och förståndet beträffar. I dag skulle man sagt att han var

utvecklingsstörd. Det tunga gånglaget påstods det att han fått p.g.a. att han under sin barndom ej hade egna skor utan använde de vuxnas avlagda. Hur det är med den saken vet jag ej, men han gick tungt som om han skulle ha bly i skorna.

Att bröderna växte upp under svåra förhållanden är omvittnat. När jag arbetade tillsammans med brodern Leander hände det att han berättade små glimtar från sin barndom. Det var inga ljusa minnen, men han berättade dem helt utan sentimentalitet och självömkan, t.ex. hur de tidvis inte kunde leka ute vintertid på grund av klädbrist, och att maten ibland kunde bestå av bara lingonmos och potatis. Det fanns ej mjöl i huset ens till en gröt. Han slutade alltid berättandet med orden: ”Men det gick ju bra, sii”, stolt över att de klarat upp det.

En gång berättade han hur han lärde sig simma. Den äldste brodern Per-Laurentius hade redan lärt sig den ädla simkonsten, men Leander som bara var 7-8 år brukade som flythjälp hålla en torr furukubbe under hakan när han simmade ut på djupet. Denna gång bar det sig inte bättre än att en våg tog med sig den primitiva flytdynan. ”Hur gick det då?”, sade jag. ”Ja – då, då måste ja simma iland, sii – å sen kunde jag, sii”. Underligt nog var även Nisse B. en styv simmare som åtskilliga gånger simmade över Djupsundet. I det fallet överträffade han de övriga, mer begåvade, karlarna kring sjön. Simkunnigheten var i allmänhet inte så vanlig bland orsborna fastän de ofta levde farligt i båtar, på svaga isar och vid flottleder.

Nisse Backman var en ovanligt sammansatt natur. Skriv- och läskunnigheten var i underkant, men ibland kunde han ge illfundiga svar och säga riktigt roliga saker. Han kunde liksom sin bror Johan spela fiol, fast Nisses repertoar var naturligtvis inte så stor. Johan B. var troligen rätt styv fiolspelare, ty han var med i en kvartett från Brunflo som hette ”Lyran”. En gång höll de konsert i Singsjöns skolhus. Jag tyckte det lät mycket vackert. Kapellmästaren hette Erik-Emil, vad de övriga hette utom Johan B. har jag glömt. Men jag tror inte att Lyran blev så långlivad.

Som arbetskraft var Nisse B. inte särskilt efterfrågad. Allt gick sakta. Han lämpade sig mest för vedhuggning och potatisupptagning. Visserligen arbetade han ibland med timmerhuggning, men det är förvisso inte hans fel om det skett överavverkning i de gamla skogarna. Han arbetade och försörjde sig ändå enligt den förmåga han blivit utrustad med, utan hjälp av varken socialhjälp eller sjukpension. Varken Nisse eller de andra bröderna nyttjade alkohol eller tobak i märkbar grad. Leander var absolutist och Johan var med och bildade en nykterhetsloge i Singsjön.

Liksom många andra mindre begåvade män var Nisse mycket förtjust i unga flickor. Han rörde dem aldrig och sade inte många ord till dem, men han brukade sitta i timmar, ja halva dagar, och beundrande titta på de nya pigor som kommit till någon av gårdarna. Hans intresse och nyfikenhet för det täcka könet kunde ändå vara andra till nytta. Vår mor berättade hur han en gång under de första åren de bodde på Hästön blivit hjälpt i en svår situation tack vare Nisses intresse. En dag i början av seklet, när syster Helga var två år och vår mor väntade sitt andra barn hände det att mor hastigt insjuknade. Hon fruktade att hon skulle få missfall och måste omedelbart inta sängen.

Pappa var borta på tumning eller vad det nu var och skulle bli borta i flera dagar. Möjligheter att få bud till någon granne var otänkbart, och telefon fanns naturligtvis inte på den tiden. Mamma berättade denna händelse med särskild betoning på hur svår hennes och den tvååriga Helgas situation var – en mor som ej vågade röra sig och ett barn som inte kunde reda sig själv, ensamma i en ensligt belägen gård dit sällan någon kom utan ärende. På eftermiddagen började den lilla bli hungrig. Mamma försökte ge henne instruktioner om var det kunde finnas något ätbart i skafferiet, men flickan räckte inte upp till hyllorna. Till råga på allt blev det även kallt i rummen då ingen skötte om eldningen.

Mamma var naturligtvis förtvivlad men gick nu som alltid till Gud med sina bekymmer.

Fram på eftermiddagen tyckte hon att en grå skugga skymtade förbi fönstret. Tur att sängen stod så nära detta att hon kunde knacka på rutan. Då visade sig snart ett ansikte mot fönstret –

naturligtvis Nisses! Han var ute för att se om det kommit någon ny piga till gården. Mor bad då honom framföra hälsningar till några av kvinnorna på Slottön att komma med hjälp för tillfället. Så fick Nisse B. tjänstgöra som räddande ängel tack vare sin nyfikenhet.

Johan Backman bodde i det större huset på gården och var gift med en ung kvinna från Lunne. Vi hämtade vår post där de dagar Per Svensson kom gående från Kyrkås kånkande på den svarta postväskan av skinn. Två gånger i veckan gick han till fots från Brynje till Singsjön. Det blev en promenad på ca 3 mil fram och åter. Vintertid åkte han naturligtvis på sin sparkstötting om föret var bra, men oftast gick han. Före honom var det flera andra som haft denna jobbiga och dåligt avlönade tjänst, men det var före min tid.

Att följa pappa eller något av storsyskonen och hämta posten gillade jag. Sällan gjorde sig pappa någon speciell brådska då. Han satt ofta kvar en lång stund och pratade med Johan B. och andra grannar som voro där. Det var så fint i deras kök, tyckte jag, särskilt stolarna. De voro som andra pinnstolar men Leander hade målat dem mörkgröna med röda ringar på de svarvade benen. Men det var inte bara stolarna som jag tyckte voro vackra. Även Anna från Lunne, Johans ”käring” tyckte jag var så fin. Om hon nu var en skönhet vet jag inte. Eller hade hon kanske bara den utstrålning som barn kan känna inför vissa vuxna. Eller hade hon någon gång gett mig kakor eller annat gott, som skapat en vacker bild av henne.

En kortare tid hade de en liten butik med enklare dagligvaror. Troligen var det efter det att moster och mosterman slutat med sin lilla affär. Jag minns att en gång hade ett sirapsfat läckt. Det gjorde mig ont att se så mycket sirap på golvet – sirap som var så gott. Jag ville doppa fingret i den och slicka lite grann, men mamma sa att den var oren.

Äventyrlig posthämtning

För oss som bodde på Hästön var posthämtningen och skolgången inte enbart angenäm. Att alltid vara tvungen att ro, gå eller åka skidor en kilometer för att nå skolan eller grannarna upplevde ej jag som något positivt. Höst och vår voro vi i allmänhet isolerade några dagar då isen varken bar eller brast. Jag minns en höstdag, kanske år 1919, då vi på grund av den tunna höstisen måste stanna hemma från skolan. Någon hade provat isens bärförmåga och funnit den för svag t.o.m. för oss barn. Personligen var jag ganska glad över en skolfri dag i väntan på att sundet skulle bli farbart. Kyligare väder lät dock vänta på sig, så det gick flera dagar utan skolgång och posthämtning. De vuxna i familjen började bli otåligen av väntan på tidningar och eventuella brev, därför beslöts att Hans och jag skulle gå längs stranden runt Baksjövik och Baksjön och, sedan vi kommit till Hjärpnäset, gå den lilla stigen över Ärteråbron till Slottön och hämta posten hos Backmans. Sedan skulle vi gå samma väg hem. Vi hade inget att invända mot uppdraget som enligt min mening var betydligt bättre än att vara hemma och kanske riskera bli kommenderad att hugga ved.

Att gå eller så småningom småspringa på den frusna marken gick ganska lätt, och där det var långgrunt var isen så pass stark att vi kunde gå eller kana på den. Efter några timmar voro vi framme. Jag gruvade mig lite smått för hemvägen, för jag hade som vanligt var i tioårsåldern börjat få ”torrvärk” i benen. Så blev det alltid när jag gått någon längre sträcka.

I köket hos Johan B. satt också Leander som var hemma från sitt måleriarbete i Östersund. Det brukade sällan finnas arbete för säsongsarbetare på senhösten.

Leander, som var en pratsam man i 30-årsåldern, frågade naturligtvis hur vi kommit över sundet. När vi berättade att vi gått runt hela Baksjön tyckte han att det var rent galet med en sådan omväg. ”Ja ska följa er ner till sundet och försöka hjälpa er över” sade han. Vi togo våra tidningar, han tog en yxa och vi gingo nerför backen mot sundet. Yxan var det naturliga redskapet då man skulle ”röna isen”, dvs. undersöka isens bärkraft. Pappa var säker när det gällde att ”röna” isen. Han brukade lyfta yxan något över en meter från isen och sedan låta den falla. Blev det en ljus fläck med bara några sprickor runt om, då var isen farbar. Men lät

det bara ”plutt” och yxhammaren gick igenom, då var det bara att vända. Leander använde sig av samma metod med den skillnaden att han lät yxan falla från lägre höjd. Han gick ut på isen, slog några slag från lämplig höjd och förklarade att isen skulle hålla oss. Vi följde försiktigt efter honom. Visserligen knastrade det under våra fötter och det blev långa sprickor, därför rådde han oss att gå en bit efter honom.

När vi kommit ungefär till mitten av sundet stannade han och sade att vi skulle fortsätta till andra stranden. Han skulle stå kvar tills vi nått land. Vi hasade oss försiktigt fram på den glasblanka isen och nådde efter någon minut fram. Jag tyckte att Leander var en riktig hjälte där han stod, lång och smalaxlad, men rak som en oböjlig fura.

Vi voro naturligtvis väldigt glada över den hjälp han gett oss men samtidigt kände jag mig snopen. Den långa vägen runt sjön var ju faktiskt onödig. Där hade vi gått över 6 kilometer, och hemvägen blev ju bara 60 meter om vi inte räknade vägen från sundet till gården.

Glada kommo vi hem med tidningarna och berättade hur snäll Leander varit. Mamma var naturligtvis glad över att vi kommit hem men sade att Leander var en våghals. Kanske var han det.

Att det en gång skulle bli bro över Djupsundet var på den tiden bara en önskedröm.

Visserligen brukade pappa prata om landsväg till Brunflo, elljus och telefon, men min fantasi sträckte sig inte så långt att jag verkligen trodde på hans planer.

Besvärligast var sundet t.ex. vid middagsrasten i skolan då vi måste ro en bit och sedan springa hem för att äta med en väldig fart. Sedan blev det språngmarsch till sundet igen. Roddbåten är en bra gammal uppfinning, men den lämpar sig bäst för nöje och fiske.

Skolan

Skolmåltiderna bestodo naturligtvis av att antingen äta medhavda smörgåsar eller att springa hem och få något i magen. Vi brukade göra bådadera beroende på årstid och väderlek.

Skolhuset hade ju inte någon speciell matsal utan vi brukade äta i avklädningsrummet som också var vår lekplats vid dåligt väder. Där var ofta stimligt, och smörgåsarna av enklaste slaget p.g.a. kristiden och ransoneringen. En bit rågbröd utan pålägg eller en rulle tunnbröd med risgrynsgröt eller lingonmos som fyllning var inte så ovanlig. Men de flesta blevo mätta och glada.

Skoltiden borde kanske fått en avdelning för sig i dessa anteckningar, men både lärarinnorna och de små minnesbilderna kan ju samlas under rubriken ”Som jag minns dem”. Om barn eller barnbarn eventuellt skulle komma att läsa dessa sidor av minnen från mina skolår bör jag omnämna det dåvarande undervisningssystemet. Kanske kan skoltidens längd, och att vi aldrig fick tid att lära svenska språkläran, få bli en liten ursäkt för mitt bristfälliga sätt att behandla vårt språk.

Skolsystemet har sannerligen förändrats under vår tid. Våra barnbarn skall ha 18 terminers skolgång. I våra barns skola var 14 terminer obligatoriska. Men i ”Singsjön – Lundkälens flyttande mindre folkskola” var det bara 6 terminer till i början av 1920-talet. Kanske var det år 1925 som skoltiden blev påbyggd med ett års fortsättningsskola i Brunflo.

Skoltiden gav mig inte några ljusa minnen. Vi började skolan 1 september och slutade 20 januari. Men då hade vi förstås haft ett par veckors ledighet över julen. Jag tyckte ändå att det var jobbigt.

Lärarinnan hade förstås en kursplan att gå efter. Den var enligt min uppfattning en något nerbantad variant av kursen som barnen i Brunflo hade i skolorna i Hälle och Lövberget. Följden blev att vi i praktiken skulle lära lika mycket på 6 terminer som de på 12! Därför blev det många läxor att läsa varje kväll. Söndagsdygnet var det dubbelt upp. Efter tredje skolåret hade vi dessutom ofta ett par psalmverser att lära utantill. Därför blev det inte så mycket tid över för lek på söndagarna.

Att vi skulle kunna läsa upp psalmverserna och svara på frågorna var självklart. Kunde vi inte det måste vi ”sitta kvar”, dvs. sitta kvar i skolsalen och lära läxan under lärarinnans uppsikt sedan kamraterna gått hem. Det var både genant och tråkigt. Tack och lov så hände det mig bara en gång, vill jag minnas, men åtskilliga gånger hängde det på håret. Psalmverser och årtalen i Sveriges historia vållade mig ofta bekymmer. Däremot hade jag inte några svårigheter att lära mig multiplikationstabellen och klara huvudräkningen fast jag för övrigt var dålig i matematik.

Min första lärarinna

Min avsky för siffror och räkning på papper och den avskydda svarta tavlan skyller jag på min första lärarinna, som hette Anna Andersson. Hon var en from och gudfruktig kvinna men saknade totalt psykologiska kunskaper. Mitt första skolår blev därför mitt livs största besvikelse. Efter vad mor berättat var jag ett överkänsligt barn redan i småbarnsåldern som reagerade hårt för varje tillrättavisning. Jag ville gärna vara till lags och jag minns ännu hur jag led när någon använde hårda ord när de skulle fostra mig. Varför skulle de vuxna alltid gräla om jag gjort ett fel? Det räckte med en stilla tillsägelse, tyckte jag.

Så kom då den höstdag när jag skulle börja skolan. Det var med stor förväntan som jag tillsammans med bror Hans gick till det skära skolhuset som stod där som en blomma i ett potatisland. Den mycket ljusröda färgen passade liksom inte in i naturen, men jag tyckte det var fint med ett skärt hus.

Lärarynnet, som redan bott i skolan några år och umgåtts med våra föräldrar, var därför inte alls främmande för mig. Att jag skulle bli en duktig skolpojke hade jag beslutat. Kanske lika bra som Hans, han som var både snäll och duktig. Ingenting verkade svårt för honom. Så skulle också jag bli. Jag kunde faktiskt läsa enklare ord och även skriva dem. Jag hade övat, skrivit och ritat för att få visa mig duktig.

Nu var saken den att jag var så klumpig när jag skulle använda min högra hand. Därför hade jag lärt mig skriva med den vänstra, och mamma tyckte att jag skrivit ganska bra med den. Redan andra skoldagen skulle vi lära oss välskrivning en timme. Vi voro bara tre nybörjare så jag trodde att jag nu skulle få vara duktigast i åtminstone ett ämne, utom läsning förstås. Konkurrenten var ju inte så stor det året. Vi hade fått våra skrivhäften och skulle börja med att skriva lilla a rad efter rad, sida efter sida, tills vi kunde den bokstaven. Jag skrev flitigt tills lärarinnan kom och tittade. Först tyckte hon att det var bra men efter en stund kom hon tillbaka och sade: ”Men Ingvar, du skriver med fel hand.” Jag blev förvånad och svarade att jag ej kunde skriva och teckna med höger, och att mamma sagt att jag var vänsterhänt. ”Då får du lära om! Här får du absolut inte skriva med vänster! sade hon. Nu var rösten hård och obehaglig. Inte alls samma röst som när hon var hemma hos oss och pratade med mor och far. Jag kände mig totalt tillplattad. Jag kunde ju knappast hålla pennan med den högra, det var säkert.

Hon satte pennan i min hand och visade hur jag skulle hålla den, men handen ville inte ge bokstaven den form jag ville. Det blev verkliga kråkfötter. Jag var besviken och gråtfärdig men hoppades att kunna använda vänster hand när lärarinnan inte såg det. Naturligtvis var min idé orealistisk för hon såg naturligtvis på skrivresultatet vilken hand jag använt. Bittrast var det när jag tyckte mig märka att hon smålog när hon såg att jag mödades.

Vid hemkomsten klagade jag för mamma, men hon sade att varje lärarinna måste få handla som hon tyckte i sådana saker. Mor som själv varit i Östersund och haft skola var alltid solidarisk med lärarinnorna, så det var inte lätt att klaga.

Terminen gick och jag plitade slött och ointresserat med mina misslyckade bokstäver. Min dröm om att få vara bäst i välskrivning var förstörd. Jag tappade helt lusten för skolgången. Dessutom ansåg jag att lärarinnan ogillade allt jag gjorde och därför tappade jag också allt

självförtroende. Hon tycktes gilla bara de begåvade eleverna och var spydig när vi medelmåttor inte förstodo eller svarade fel på frågorna. Därför undvek jag ofta att svara om jag inte var helt säker.

När jag gick tredje året kom den verkliga prövningen. Visserligen kunde jag nu skriva läsligt men matematiken, som jag tills då klarat med huvudräkning, blev nu svårare och lärarinnan fordrade dessutom att få se talens uppställning i räkneboken. Det var en tråkig och svår termin. Jag fick många och långa hemräkningsuppgifter i division. Pappa undervisade mig på kvällarna tills jag trodde mig kunna de för mig invecklade talen. Men när jag kom till skolan och blev kommenderad att räkna talen på svarta tavlan snurrade alla siffror runt i mitt huvud. Jag kunde inte koncentrera mig utan stod bara och väntade på vad hon skulle säga. Någon gång kände jag mig arg på henne för att hon ej tyckte om mig. Då var jag en stygg pojke med elaka tankar.

Hon var inte osnygg i ansiktet men var liten till växten och puckelryggig. När hon varit spydig och orättvis mot mig tyckte jag att det var rätt åt henne att hon som straff hade den där puckeln på ryggen. Men i allmänhet försökte jag vara till lags och hyste trots allt en viss aktning för henne.

Vår dag började alltid med en kort morgonbön med psalmsång. Sedan hade vi en timmes undervisning i kristendom. Den ena dagen hade vi läxa i "Bibliska historien" och den andra någon utantillläxa i katekesen och någon psalmvers. Men dessa läxor började naturligtvis inte förrän tredje skolåret.

Som vuxen har jag konstaterat att en människas bekymmer och press varar från tredje klassen i skolan, till pensioneringen.

Anna A. Var säkert en duktig lärarinna i kristendomsundervisning, för det som varit mig till mest nytta i det fallet är ofta ord från henne. Naturligtvis var hon en sträng kristen som vanligt var på den tiden, men hon lade verkligen manken till för att fostra oss till goda människor på kristen grund. Två citat från henne har alltid stått klart i mitt minne under hela mitt liv. Jag har försökt hålla dem. Det första var: "Gör inte mot andra det du inte vill att de skall göra mot dig". Det andra gällde ärlighet, som hon med all rätt höll styvt på: "Om du börjar ta en synål stjal du snart en silverskål". Dessutom fingo vi redan i småklasserna lära oss de första av Tio Guds bud, och hennes lektioner var alltid framförda i uppfostrande syfte.

Hur lärarinnorna i vår skola samtidigt kunde undervisa 12-15 barn uppdelade i sex klasser är för mig en gåta. Nu minns jag bara att det fungerade bra. Kanske berodde det på att alla barn måste sitta tysta och uppmärksamma under lektionerna. Man fick ej prata eller ens viska till kamraterna, inte heller fick vi tilltala lärarinnan utan att först räckt upp handen och fått tillåtelse att fråga.

Kroppslig bestraffning förekom aldrig under mina skolår. Hade någon felat fick han eller hon stå i bänken och skämmas några minuter. Var förseelsen stor blev det skamvrån högst en kvart. Skamvrån var hörnet till vänster om katedern. Den var ej så ofta utnyttjad. Jag kan nämna ett exempel på orsaker till bestraffning: En gång spottade en pojke en av sina klasskamrater i ansiktet. Lärarinnan såg det. Han greps s.a.s. på bar gärning och blev dömd till att stå i skamvrån i 10 minuter. Vi skulle ha teckning den timmen och lärarinnan sade att den som ville fick rita ett porträtt av honom. Något porträtt blev det inte den gången, för det var en ganska snäll pojke i vanliga fall som råkat handla i hastigt mod. Visserligen ogillade vi hans tilltag, men att rita av honom tyckte vi var för grymt.

En annan förseelse mot lärarinnans moraliska uppfattning hände också en teckningstimme. Då var det Evald, den äldste av Stensnornäs-pojkarna, som råkade illa ut. Han hade teckningstalanger i ovanligt hög grad och fick därför teckna helt på egen hand. Han gick i sexan och var en ganska tuff pojke. Att teckna hästar var hans specialitet. Han tecknade dem springande, galopperande, stående och liggande. Den här lektionen tecknade han en ganska stor häst men för att få den helt naturlig ritade han dit könsorganet också. Lärarinnan brukade

ju inte titta på vad han gjorde, för han var ju bättre än hon. Nu bar det sig inte bättre än att hon råkade gå förbi honom just som han var färdig. När hon såg teckningen blev hon alldeles ursinnig. Hon tog den och rev den i bitar som hon kastade i kaminen. Sedan höll hon ett strängt förmaningstal där han måste lova att aldrig mer teckna ”sådana saker”. Så fick han stå i bänken och skämmas resten av lektionen. Han var en smula röd i ansiktet men tittade i smyg på oss andra och flinade. På rasten hörde vi att han var ”den obotfärdige syndaren”. Han skrattade glatt och sade att det minsann var på tiden att lärarinnan fick se hur en hingst är skapad.

Hans bror Manne råkade också i knipa en dag. Under en lektion blev han blek och illamående och började plötsligt kräkas. Nu blev lärarinnan riktigt ängslig och tog honom upp i sin lägenhet där hon bäddade ner honom i sin säng. Hans bror Einar, som var min bänkkamrat, viskade till mig: ”Han har ätit snus.” Manne hade naturligtvis lagt in en ”prilla” på rasten men blivit tvungen att svälja saliven under lektionen, och ovan som han var tålde ej hans unga mage nikotinet. På eftermiddagen kom Manne ner, nu frisk och glad. Han berättade glatt att han sovit så skönt på lärarinnans säng, och för att kontrollera om han tålde mat hade han fått pepparkakor av henne. Nu var Manne en typ som gärna skrävade över sina bedrifter. Detta retade hans bröder till den grad att Evald gick in och skvallrade för lärarinnan om orsaken till kräkningarna. Någon bestraffning för hans förseelse blev det inte, vad jag kan minnas. Troligen skämdes lärarinnan över sin godtrohet och lät det hela rinna ut i sanden för den gången.

Utom dessa relativt oskyldiga händelser har jag inte något minne av att det gjordes några odygder under min skoltid. Alla barn voro ärliga och snälla i stort sett. Gjordes något brott mot ordningen så berodde det mest på okunnighet och dumhet. Som t.ex. när vi pojkar gjorde ”bomber” av snö och svartjord och gjorde ett anfall mot det skära skolhusets södra gavel. Svartjorden bakade vi in för att markera träffarna bättre. Att jorden skulle sitta kvar på väggen sedan snön tinat bort hade vi inte tänkt oss. Skolhuset blev fräknigt, lärarinnan arg – och vi skämdes.

Under min skoltid hade jag tre lärarinnor: Anna Andersson från Bredkålen i tre år, Anna Sköld från Solberg i två år, och sista året gick jag för den mycket unga Ingrid Gärdin från Viken.

Samtliga bodde under terminerna i det ensamt belägna skolhuset. Därför brukade de låta någon släkting eller god väns barn bo hos sig längre eller kortare tid för att fördriva ensamheten. Anna A. hade två flickor boende hos sig i olika omgångar. Båda hette Anna. En av ”Annorna” var från Hedningsflokålen. Jag tyckte att det ortsnamnet var fruktansvärt fult. Hur kunde någon vilja bo där? Men Anna var bra, det tyckte alla. Ingen kunde ha något att anmärka på henne. Hon var käck, glad, snäll och begåvad. Min bror Hans och hon voro skolans ljus. De kunde alltid sina läxor och togo dessutom orgellektioner för lärarinnan. Jag kände nog en smula avund mot dem, för de voro musikaliska och trivdes så gott tillsammans.

”Den Ondes boning”

Jag minns en dag när Lill-Anna nyligen anlant till Singsjön. Vi skulle följa henne och lärarinnan till Hjärpnäset. Mina äldre syskon rodde medan lärarinnan satt tillsammans med oss och berättade för Anna vem som bodde i de gårdar vi passerade. När vi åkt förbi Dala-Eriks sade hon: ”Här inne i viken finns en svavelhaltig källa som kallas för ’surbrunnet’”. ”Vem bor där då?” frågade Anna och pekade på dansbanan som ligger på berget intill. ”Det är Satan som bor där” sade lärarinnan allvarligt. Jag blev så där kusligt intresserad som barn kan bli när de råkar höra något mystiskt. Att dansbanan var en syndig plats där de dansade, drucko brännvin och spelade kort om pengar, det hade jag hört av mamma, men att ”den Onde” direkt hade sin bostad där var nytt för mig. Kanske anade jag att hon använde bildspråk, men

eftersom hon var lärarinna hade hon säkert rätt. Efter den dagen tyckte jag inte att dansbanan var ett vanligt hus längre. Det var den Ondes boning dit synden var koncentrerad.

En dag på eftervintern voro Hans i Dala-Eriks och jag ute och åkte skidor på skarsnön. Vi åkte längs den dalgång som på den tiden markant avdelade Hästön i en nord- och södersida. Dalgången gick längs den på den tiden befintliga skjutbanan och mynnade ut i Baksjön mitt emot Surbrunnsviken. Sommartid var det så vackert där. Korna höllo buskvegetationen borta, så det var nästan som en friluftspark på en del ställen. I gamla tider var det säkert slåttermarker där, för nere på sluttningen mot Baksjön fanns en liten ängslada. Den platsen kallades Lillsunds-sve. Längst nere vid sjöstranden vid en liten aldunge var det en liten källa där vi brukade hämta friskt källvatten varma sommardagar. Nu är säkert hela området igenväxt. Vildmarken tar ofta igen sitt sedan den under några generationer varit utlånad till svedjeland och slåtterängar.

När vi två skidåkare kommo ned till Baksjön föreslog min klasskamrat att vi skulle åka över till andra sidan för att se om ”surbrunnet” var öppet eller isbelagt. ”Vi kan ju också åka skidspåret förbi dansbanan” menade han. Jag var faktiskt en smula tveksam över det senare förslaget – jag mindes ju vem som hade sitt högsäte där men var ändå ganska nyfiken. När vi nådde fram till dansbanan tyckte vi att det var lika gott att titta in där, för dörren stod vidöppen. Jag var både rädd och nyfiken när jag med skidorna på hasade mig in i denna syndens boning. Där inne såg det inte alls speciellt syndigt ut, det var bara ett stort rum med kala brädväggar som i en vanlig lada. Golvet var grått och lerigt. Det låg några bitar papper och skräp där. Dörren hade säkert stått öppen länge, för Per-Olov Eliassons kor hade varit där inne på hösten och lämnat ett ”visitkort” där. Den lilla dynghögen låg som en torr grå rågbulle vid dörröppningen. Nu kände jag mig faktiskt en smula besviken. Var det så att onskans furste bodde där så hade han det mycket påvert.

Vi stannade inte länge där inne. Det var kallt och rått, och någon känsla av den speciella synden där kände jag ej. Jag gick ut på mina skidor, stängde dörren bakom mig och tyckte att det kunde vara rätt åt ”den Onde” att bo där.

När jag efter en timme återkom hem trodde jag att mor skulle ana att jag varit ute på olovligt äventyr. Jag var så rädd att hon skulle fråga var vi varit. Att jag skulle ha gjort något otillåtet var ju bara min inbillning men det gav mig ändå skuld känslor. Därför har detta banala minne levt klart hos mig i över 60 år.

Anna Andersson och Lill-Anna flyttade efter några år tillbaka till Bredkälen. Min bror Hans slutade skolan liksom de övriga stora skolbarnen, och det blev en ny lärarinna med andra metoder.

Ny lärarinna

Den nya lärarinnan var från Solberg i Brunflo och var ganska ung. Hon hette Anna Sköld. För mig personligen betydde skiftet av lärarinna oerhört mycket. Skolarbetet blev roligare för hon var lugn och rättvis frånsatt hennes benägenhet att vissa gånger gynna sitt eget kön. Vi retade oss t.ex. på att flickorna kunde få stanna inne på rasterna om vädret var dåligt. Hon hyste aldrig någon förståelse för att också vi pojkar klagade över kyla och snöstorm. Pojkarna skulle vara ute under rasterna, därmed punkt. För övrigt var hon bra.

En liten minnesbild: En grå vinterdag sade hon att samtliga elever skulle vara utomhus under middagsrasten. Flickorna stannade emellertid inne i avklädningsrummet med förevändningen att de hade lärarinnan på sin sida och därför kunde göra som de önskade. Vi pojkar drabbades av en fruktansvärd reaktion och beslöt att ta rättvisan i egna händer. Vi skulle helt enkelt rent handgripligt kasta ut flickorna för de behövde också hämta frisk luft. Jag gillade förslaget men invände att flickorna brukade skrika som grisar och att det säkert hördes upp till lärarinnans bostad. Då blev jag tilldelad det delikata uppdraget att stå ute och knuffa flickstackarna i den stora snödrivan utanför trappan när de skulle komma utrusande. Mina farhågor besannades.

Pojkarna rusade in som uppretade gladiatorer, flickorna skreko för full hals, och lärarinnan kom nedrusande från sin bostad på övre våningen för att se vad som stod på. När hon gick förbi ytterdörren tittade hon ut ett ögonblick och såg mig stå där helt lugnt och beskedligt. Sedan gick hon in i avklädningsrummet där hon med bestämd röst frågade vad som stod på. Pojkarna försökte förklara sin åsikt angående rättvisa mellan pojkar och flickor. Men hon ville inte lyssna på dem utan dömde alla pojkar till en halvtimmes kvarsittning efter skolans slut ”för bråk i avklädningsrummet”. Sedan tillade hon: ”Ingvar får naturligtvis gå hem, för han var ju inte med”. Jag blev både glad och obehagligt berörd. Skulle jag säga att jag var med fast jag stannat ute på grund av annat uppdrag? Den lille egoisten inom mig föredrog att tiga – det handlade ju om ”bråk inne i avklädningsrummet”. Jag stod ju ute. Den självtrösten var ändå ganska dålig, för jag kände mig inte alls glad när jag tänkte på dem som måste sitta kvar och räkna efter skolans slut. Också jag borde ju sitta där.

Någon förtroendeklyfta blev det inte mellan Anna S. och oss skolbarn. Vi gillade hennes lugna sätt att undervisa och de flesta lektioner gjorde hon mycket roligare än sin företräderska. Speciellt gällde det gymnastiken. Den hade naturligtvis funnits på schemat även under tidigare år men bestått bara av uppställning vid bänkarna där vi efter lärarinnans kommando fått göra lämpliga rörelser av den på den tiden vanliga Ling-gymnastiken. Jag ansåg att den s.k. gymnastiken var ett utslag av lärarinnans inre behov av att kommendera oss för att visa sin suveräna makt. Jag avskydde gymnastik.

Som vuxen önskar jag att jag haft en kortfilm från dessa gymnastiklektioner. Det skulle vara något att visa dagens generation. Där stodo vi uppradade vid våra bänkar, några spinkiga skolbarn med enkla kläder, ofta antingen urväxta eller kanske för stora, och oftast med grova skor eller pjäxor på fötterna. Lärarinnan stod vid mittgången och ropade likt en kapten: ”Giv akt! På tå häv! Höfter fäst! Knäna böj! Sedan följde: ”Armar uppåt, framåt, utåt, nedåt – andas ut! Det senaste var faktiskt en onödig uppmaning för min del, för jag hade i allmänhet stått och suckat och pustat hela tiden p.g.a. otrivsel.

Anna Sköld införde i detta fall andra seder. Inte var hon direkt någon sportig typ, men under hennes ledning fingo vi leka eller åka skridskor och skidor under gymnastiktimmarna. En vacker novemberdag när isen låg blank som en spegel ordnade hon en liten utfärd till Stensnornäset. Hon sammanslog gymnastiktimmen med vår middagsrast, så vi fingo faktiskt två timmar till vårt förfogande. Vi åkte skridskor eller stålspark beroende av ålder och skicklighet. Det var en underbar dag, tyckte vi alla. Isen var blåsvart och det hade bildats vita tussar av rimfrost på den. När vi kommo till Stensnornäset hade det ordnats med förplägnad där. Det bjöds på mjölkchoklad, och vi åto medhavda smörgåsar. Hos mig har denna dag varit i ljust minne bevarad intill ålderns höst, ty det var den enda utfärd eller nöje som anordnades för vår skull under hela min skoltid.

En gång utlyste Anna S. en tävling om vem som kunde vara snällast under terminen. Det gällde inte enbart att vara lydig utan också hjälpsam och en god kamrat. Personligen ansåg jag mig inte ha erforderliga företräden för att vinna en så känslig tävling, därför föredrog jag att starta i egen grupp.

Vid jultiden skedde omröstning med slutna sedlar. För mig var valet både svårt och enkelt. Det fanns ju bara en som var värd det utlovade bokpriset – men det var ju en flicka. Jag var ju snart 11 år och flickor var egentligen bara skräp. Men jag måste ju vara rättvis också, och det fanns ju en som var helt oförvitlig, godhjärtad som ingen annan. Jag tittade noga på min bänkkamrat så att jag kunde vara säker på att han inte såg vad jag skrev. Så plitade jag dit namnet Nelly med något förvrängd stil, så att ingen skulle kunna se att jag röstade på en flicka. Lärarinnan var röstsammanräknare och meddelade resultatet. Nelly vann med bred marginal, 8 röster. Erik fick 2 röster, Evelin 2 och Ingvar 1 röst. Nu blev jag verkligen förvånad. Vem kunde vara så dum att han röstade på mig. Jag hade ju både retats med flickorna och kastat snö på pojkarna utan åtskillnad. Kanske kunde det vara min bänkkamrat eller någon ur

småklasserna – men det kunde också vara hon som fick de flesta rösterna som tyckte att jag behövde en uppmuntran, för jag var ofta blyg och osäker i de åren. Vem det än var så var det skönt att höra sitt namn i detta sammanhang.

Underligt nog har jag inte speciellt mycket att minnas av Anna Sköld som person. Minns bara att vi tyckte bra om henne som lärarinna, för övrigt satte hon inte några djupare spår i oss. Troligen var hon en mycket känslig natur fastän hon verkade lugn och behärskad. Hon grät när hon hörde vacker musik och hade ofta tecken på sinnesrörelse. Kanske led hon av ”lappsjuka” över att bo ensam i skolhuset i Singsjön. Att sakna grannar och leva i en lägenhet utan annat lyse än en fotogenlampa kunde inte vara så roligt för en ung kvinna.

Sista skolåret

Samma år som jag slutade femte klassen blev det skifte av lärarinnor igen. Anna Sköld flyttade till Hälsingland och Ingrid Gärdin från Viken (vår tätort) blev hennes efterträdare. Ingrid var en mycket ung lärarinna som hos oss hade sin första plats. Hon blev kvar i 20 år, då hon ambulerade mellan Singsjön och Lundkålen liksom tidigare lärarinnor gjort. Innan skolhuset där blev byggt hade hon i några terminer sin skola i Storåsen i Erik-Petters sal. Säkert var det få barn där i byarna, men p.g.a. vägbrist och långa avstånd var detta enda utvägen.

Ingrid Gärdin var således min lärarinna under min sjätte och sista skoltermin. Det blev också min bästa termin i alla avseenden. Enbart känslan av att det nu inte fanns några ”tuppar” i någon klass över mig var angenäm, men även min något förbättrade självsäkerhet. Det året var vi bara tre sjätteklassare som hade nått ungefär lika långt i kunskapsväg, och Erik Ekeljung som var nästan två år äldre än jag. Han var min bästa vän och dessutom en ovanligt fin pojke.

Det året bemödade jag mig verkligen om att vara till lags. Den nya lärarinnan var ung och i en del fall en smula osäker, men vi utnyttjade henne aldrig utan försökte alltid uppträda som gentlemän. Hennes bostad saknade naturligtvis både avlopp, vatten och centralvärme. Vattnet till hennes lilla hushåll skulle hämtas i Djupsundet och veden skulle bäras från skolans vedbod upp till lägenheten en trappa upp. Tidigare hade lärarinnorna fått sköta dessa privata problem själva, men nu tävlade vi faktiskt om att få utföra dessa tjänster åt henne.

Allt var frid och fröjd det året. Enda minuset var stagnationen i min matematiska utveckling. Om det var av misstag eller praktiska skäl vet jag inte, men hon satte mig att räkna samma kurs som året tidigare. Jag teg naturligtvis om detta för jag kunde nu räkna det mesta felfritt och kunde få ett hyggligt slutbetyg. Min mor var däremot mycket missbelåten men ville inte anmärka på lärarinnans undervisning. Vi Hansandersbarn voro naturligtvis gynnade på grund av att mamma varit lärarinna och pappa en stor begåvning i de flesta ämnen. Vi kunde därför få undervisning hemma när vi körde fast, men av någon oförklarlig anledning undvek jag deras hjälp i det längsta.

I slutet av januari kom avslutningsdagen, eller examen som vi kallade det. Vi sexor fingo våra avgångsbetyg. Mitt var bättre än väntat i de flesta ämnen. Att mitt teckningsbetyg var högt var inte oväntat, för jag hade under min sista termin fått teckna och måla samma motiv som lärarinnan gjort på seminariet. Teckning, naturlära och geografi voro mina bästa ämnen, men nu hade jag kämpat och klarat också de läxor som jag inte gillade och t.o.m. funnit onödiga. På avslutningen hade vi sjungit ”Jesus är min vän den bäste, vilkens like aldrig är”. Den brukade vi sjunga vid sådana tillfällen, och än i dag är den psalmen på något sätt kopplad till min skolavslutning.

Ja, nu stod jag där, glad över att skoltiden var slut – med betyget i min hand – ovetande om mina begränsade kunskaper. Inte fullt 13 år gammal. Nu återstod bara konfirmationen och sedan var jag ”vuxen” och skulle börja arbeta. Så hade mina äldre syskon gjort liksom alla andra barn under generationer.

När jag tänker på hur besvärligt en del av mina skolkamrater hade det under de åren gör det mig fortfarande ont. Inte enbart den fysiska ansträngningen att i ur och skur gå eller åka skidor till skolan utan också det torftiga liv och de psykiska påfrestningar de fingo genomleva. Delvis beroende på efterkrigstid med varubrist och ransoneringar, men också på oförståndiga anhöriga. Den besvärligaste skolvägen hade nog barnen från Sundsjöåsen. De hade 3-4 kilometer att gå morgon och kväll. Var det vintertid åkte de skidor över Vintertjärn och sedan en bit genom skogen ner på vår vik. Så hade de ett skidspår över sjön till skolan på Slottön. Skidutrustningen och kläderna voro inte alltid så lämpliga. Flera av barnen hade långa, tunga skidor avsedda för vuxna och bindslena bestodo av läderremmar och snören. Speciella skidpjäxor förekom inte heller bland oss skolbarn förrän i början på 1920-talet, och flickorna hade dessutom alltid kjol och kappa även när de åkte skidor eller skridsko. Långbyxor förekom inte bland flickor förrän långt senare och vi pojkar måste ha knäbyxor till efter konfirmationen. Någon ordning måste det vara.

Besvärligast var det när vi åkte omkull eller lekte i snön som var mer än knädjup. Då kom det snö mellan yllestrumporna, som slutade en bit ovan knäna, och byxorna. Den smälte av kroppsvärmen och så bildades det is där. Det var ganska obehagligt.

Skolbarnen från Sundsjöåsen

Under några terminer bodde det barn från ”Åsen” hos oss längre eller kortare tid. Hanna Fladvad och hennes halvbror Fritjof, och Nelly och Evelin voro boende hos oss tidvis. Hanna bodde oftast i vårt hem, för hon var yngst och gick ett par klasser efter mig. Hon var i stort sett en snäll flicka men vi ansågo henne en smula bortskämd och jag brukade därför retas med henne. Hon hade ej långt till tårar. Hon var som en tvättvamp fylld med vatten – det var bara att peta på henne med ett finger så strömmade det tårar. Jag saknade totalt förståelse för hennes tårflöden ”utan orsak” och småretades ofta på skämt då hon grät flödigt.

För några år sedan, jag tror det var 1973, träffade jag henne under ett besök i Jämtland, då vi pratade barndomsminnen en stund. Jag sade slutligen att jag djupt ångrat min retsamhet under skoltiden. Då såg hon storögt på mig och sade: ”Var du retsam? Det har jag inte något minne av. Jag minns bara att du var en så snäll och trevlig pojke”. Således hade jag gått och ångrat barndomssynder alldeles i onödan.

Det var två barn på Sundsjöåsen som hade det speciellt besvärligt. Det var Hanna, och så min skolkamrat Gösta Hall. Båda voro föräldralösa, hade fäder av ”högre stånd” och voro uppfostrade hos sina morföräldrar. Flera barn från den byn voro födda utom äktenskapet vid den tiden.

Byn hade i den tidigare generationen varit mycket barnrik. Flickorna hade tagit platser som pigor, ofta på annan ort, och efter någon tid råkat i olycka. Som vanligt var på den tiden hade de blivit tvungna att åka hem och lämna barnet hos föräldrarna. Alla morföräldrarna voro ansvarsställande och skötte sina mer eller mindre välkomna barnbarn på bästa sätt men kunde naturligtvis inte helt ersätta de rätta föräldrarna.

Hanna och hennes halvbror Fritjof växte upp på Jonas Karls-gården (All åkermark där ägs nu av Olle Hansander). Då bodde det många människor i det hus som numera är sommarställe. Jonas Karlsson var från Stugun med den ortens annorlunda dialekt. Jag minns honom som en glad och pratsam man. Han berättade gärna små anekdoter och ordstäv på sitt stugumål. Vid den tiden skämdes jag över hans något bullriga sätt och lust att i tid och otid komma med sina ordstäv. I dag skulle jag önska att jag hade haft ett ljudband. Ofta började samtalet med ett ordstäv. T.ex.: ”Ja får säje som gubben.... Ja får säje som käringa....” Eller ”Ja får säje som gammalongmora i Vågslätta...”. Sedan var samtalet i gång tills det blev lämpligt med en historia om någon stugubo. Han hade också andra lustiga sätt att uttrycka sig. En gång kom han in i affären i Tavnäs. Handlaren frågade vad det skulle vara. Då sade Jonas Karlsson: ”Ja, ja ske ha na kragarer å na värsk åt pojka – dom ske te Rissna å sätte opp rompa i helja hen”.

Med denna ovanliga mening ville han säga att han skulle ha några löskragar, knappar och slipsar till sina pojkar, för de skulle till Rissna och visa sig fina och duktiga kommande helg. Mor i huset kallades naturligtvis för Jonas-Karls-Margreta. Hon var en kraftig och viljestark kvinna som fött en massa barn till huset. Hur många vet jag inte, men med anledning av att den yngsta bland andra namn hette Tolvtina kan man tänka sig att de varit tolv. Troligen voro flera av dem döda redan i min barndom, för jag minns bara tre pojkar, Per, Elof och Jonas, och dottern Teresia. Dottern Andretta som var mor till Fritjof och Hanna hittades en dag drunknad i tjärnen nedom gården. Hur detta kunde hända visste ingen, men det var kanske ej så roligt att vara mor till två faderlösa barn. Hennes fästman, som var någon sorts skogstjänsteman, kom från en känd fin familj i Härjedalen. Han hade omkommit genom en underlig jaktolycka något tidigare. Därför blev Hanna föräldralös redan som spädbarn. Kanske föräldrarnas död under egendomliga förhållanden bidrog till dotterns fallenhet för gråt. De vuxna pratar ju – och barn har också öron.

Efter avslutad skolgång fick Hanna ett fint erbjudande som hon tyvärr avböjde. Hennes farföräldrar i Härjedalen erbjödo sig att ta henne till sig och bekosta henne en lämplig utbildning. Hon reste dit men återkom efter några månader under förevändning att hon ej trivdes. Ungdom inser inte alltid sitt eget bästa.

Gösta Hall som var min klasskamrat under många år var också ett olycksdrabbat barn. Jag led oerhört av att se och höra hans gråtattacker i skolan. Han var mycket nervöst lagd. Vid minsta motgång eller förargelse kunde han börja gråta oerhört häftigt. Efter några minuters gråt fick han krampaktiga snyftningar och skakade i hela kroppen. Det kunde dröja 10-20 minuter innan han lugnat sig. Som elev var han normalt begåvad men hans inre balans var ofta ett pendlande mellan tungsinne och en ohejdad uppsluppenhet. Men han hade faktiskt orsaker till sin obalans. Han var redan från femårsåldern belastad med en svår olycka som enligt egen utsago förföljde honom under hela barndomen

Göstas morfar som arrenderade den tidigare Palmqvistgården (numera Kandels gård) hette Karl Ersä, vanligen kallad "Kalle på Åsen". Kalle hade helskägg, var enögd men gladlynt och något för mycket förtjust i starkvaror. På den gården var det gott om arbetskraft. Kalle och hans gumma hade åtta barn: sex pojkar och två flickor. En av flickorna reste till Stockholm där hon tog plats som piga hos en läkare som hette von Hall. Efter några år återkom hon och födde ett barn. Pappan var läkarens unge son, som erkände faderskapet, men hans familj ville naturligtvis inte ta hand om det ovälkomna barnet. De lovade dock att Gösta skulle få bära släktens efternamn, utom det adliga tillägget "von". Följaktligen var Gösta adelsman till hälften åtminstone. Hans mor lämnade honom helt åt sina gamla föräldrar för uppfostran och försörjning. Hon hade en bra plats och besökte sällan hemorten och sin son.

Göstas faster Emma bodde någon tid i den gård där numera Erik Kandel bor. Efter vad jag hört var det huset bostad för bolagets tjänstemän. AB Wifsta varv hade nämligen inköpt hela Sundsjöåsens by några år tidigare. Det var bara det lilla torpet längst uppe i backen som förblev privatägt. På andra våningen i faktorsbostaden bodde den olycksbringande dagen en skogsvaktare som hette Mattsson. Gösta Hall, som då var omkring fem år, brukade gå upp till honom när han var hemma på eftermiddagarna för de voro ju goda vänner. Mattsson, som varit ute på ett uppdrag i skogen, hade också denna dag haft bössan med. Skogstjänstemännen buro ofta på bössan, ty på den tiden vimlade det av skogsfågel i Sundsjöåsskogarna.

Hemkommen hade Mattsson satt sig på sängkanten för att vila. Dörren stod vidöppen mot trappan, och Gösta var på väg upp. Då hade Mattsson ropat: "Ta med min bössa som jag lämnat nere i förstugan!" Gösta blev naturligtvis glad över uppdraget och både bar och släpade det tunga vapnet uppför den raka trappan. När han var nästan uppe hände det. Han råkade stöta kolven mot ett trappsteg med påföljd att skottet brann av. Hela hagelsvärmen träffade Mattsson under hjärtat, och han dog nästan omedelbart. Den stackars pojken blev

naturligtvis chockad men sprang ner till sin mor och ropade: ”Mattsson sitter på sängen och viftar med båda armarna!”

Det blev naturligtvis stor uppståndelse i byn. Man måste kalla på fjärdingsmannen eller landsfiskalen för att utreda olyckan, och meddela den dödes anhöriga. Kanske glömdes Gösta bort i den allmänna oredan och fick ensam bära följden av olyckan.

Under skoltiden nämnde han sin ”ödesdag” bara en gång. Han sade vid ett tillfälle: ”Ja blev så här rädd och konstig sedan ja sköt den där karlen.”

Några år senare blev den stackars Gösta ännu en gång utsatt för en obehaglig upplevelse, som efter hans egen berättelse gjorde honom ännu mer rädd och nervös. En vinterdag då han var i tioårsåldern var han på väg från Böle till sin morbror Ernst som blivit arrendator på Stensnornäset. Han gick den väg, eller rättare sagt det slädspår, som var markerat med små lurviga granar och buskar där det gick över sjön. Man gjorde alltid så för att visa var vintervägen gick. Dessa rader av buskar på isen kallades ”vålbuskar”.

När Gösta kommit en bit ut på Bölesviken såg han en mörk sak som låg på snön framför honom. Han trodde först att det var en omkullblåst vålbuske, men när han kom dit låg där en död man. Något chockad sprang han till gården och berättade vad han sett. Det visade sig att den döde var en skogsarbetare som hette Lindgren. Han hade dött av hjärtslag.

Händelsen var ju inte så märkvärdig, men tillräcklig för att i hög grad påverka ett sedan tidigare ytterst nervöst barn.

En höstdag några år senare, när Gösta gick sitt sista skolår, hade de övriga eleverna från Åsen slutat en timme tidigare och gått hem. Gösta följde med oss till Hästön och skulle sedan gå skogsstigen till Sundsjöåsen ensam. Vi pratade en stund hemma på gårdsplanen. När han skulle fortsätta frågade han om jag ej kunde följa honom en bit på väg. Jag tyckte att det kunde jag gärna göra, så jag sprang in i köket där mor höll på med städning. Jag öppnade bara dörren och ropade: ”Ja följer Gösta till ”Storås-le””. Det var till den gärdesgård som skilde våra betesmarker från Åsens men som samtidigt utgjorde gränsen mellan Brunflo och Sundsjö socknar. Jag inväntade inte något svar från mor utan gick med Gösta över de kavelbroar där våra kor måste gå från sommarladugården när de skulle på bete åt sundsjöåshället.

Den här dagen var Gösta ovanligt öppen. Han berättade att han kände sig ensam och ofta kände ångest över vad som hände ”den där gången”. Han tillade att han just nu hade rädsla över att gå ensam och var därför glad att jag ville följa honom en bit.

När vi kommit till den avtalade vändpunkten sade jag hej och sprang hem så snabbt jag kunde. Ute på gården stod mor och piskade mattor. Jag kände mig glad över att jag kanske hade gjort en god gärning för en skolkamrat och sprang dit. Mor såg väldigt arg ut och frågade mig var jag varit. ”Jag följde ju Gösta till Storås-läet som jag sade”, svarade jag oskyldigt. ”Här springer du inte iväg innan du väntat tills jag svarat!” Så tog hon mig i håret och gav mig en ordentlig lugg. Jag blev helt överraskad. Att bli luggad som en liten barnunge då man är tolv år! Nu blev jag både arg och ledsen. Att jag inte fick förklara var det bittraste. Mor tog sina mattor och gick in i huset och jag satte mig på en av de platta stenarna på gårdsplanen. Nu var jag upprörd ända in i hjärteroten. Jag gitte inte ens gråta åt eländet men nu skulle det bli slut med förtroligheten mellan mor och mig. Det var då säkert. Men jag har aldrig orkat vara arg länge. Efter några timmar var relationerna mellan mamma och mig återställda utan några som helst förmaningens ord. Jag trodde att hon glömt det hela och tänkte att hennes häftighet berodde på att hon tänkt sig att jag skulle hjälpa henne med något efter skolans slut.

Nästan 50 år senare besökte jag henne på en avdelning för långvårdspatienter. Hon var då närmare 93 år. Vi pratade om hur det var för länge sedan i vårt hem på Hästön. Så sade hon helt plötsligt: ”Om du visste hur många gånger jag ångrat den gången då du fick en lugg därför att du följt Gösta till Storås-läet”. Jag tyckte synd om mamma och svarade att den luggen troligen varit bra för hårväxten.

Sedan Gösta slutat skolan fick han liksom sin skolkamrat och grannflicka Hanna ett fint anbud. En av hans farbröder som bodde i Luleå erbjöd Gösta att bli som son i huset och eventuellt genomgå handelsskola där. Men även han återkom till sin kära hemby efter några år. Jag tyckte förstås att han var oerhört oförståndig som föredrog skogsarbete framför en utbildning i Luleå.

Några år senare gifte sig hans mor med en sjökaptan som hette Godenius. Han gav honom nu sitt efternamn, och hans era som adelsman tog slut.

”Uttabacken” kallades en gård som tidigare brukats av mammas farbror, Per-Olov Eriksson på Sundsjöåsen. Numera bebos den av Nelly Ekeljung och två av hennes söner. I min barndom då Sundsjöåsen var en levande bondby brukades den relativt stora gården av det gamla paret Per och Karolina Karlsson samt deras vuxna barn. De levde i den gamla storfamiljen till långt in på 1920-talet då den representerades av tre generationer.

Sundsjöåsbör

Det var många medlemmar i denna stora, vänliga och hjälpsamma familj på den tiden. Utom det tidigare nämnda paret bodde och arbetade två av husets söner, Per och Karl, samt döttrarna Emma och Hulda. Emma, som var gårdens ladugårdsskötare, hade en flicka som hette Ester. Hulda var mor till de två präktiga barnen Nelly och Algot. Dessutom växte Kristina Lydells flicka upp i det hemmet. Jag ansåg att Nelly och Evelin voro systrar, men de voro bara kusiner i samma ålder. Algot var två år yngre än jag och min skolkamrat under flera år. Han var en ovanligt glad och rolig pojke. Rund och god som en liten sol.

Vi Singsjöbor kallade gården **Per Kals**. Den är som de flesta gårdarna i den byn ganska gammal. De stora stenrösetna och höga åkerrenarna vittna om idogt arbete under många århundraden. Att gå uppför den tvära backen upp till Kattjärnberget eller till Lignells smedja uppe på backkrönet gav mig redan som pojke en känsla att jag trampade på för mig okänd kulturmark. Kanske berodde det på att vår mor berättat från sin barndom och hur ”Halt-Nisse” bott i sin stuga där på krönet och att bryggstugan på vår gård på Hästön ursprungligen stått där.

Det granna panoramat över milsvida skogar med sjöar och tjärnar är det vackraste på den orten. Jag minns ännu hur hänförd jag blev då pappa en söndag tog oss med till Kattjärnberget där han visade oss de vita fjälltopparna i fjärran och gav oss en liten orientering över Singsjön som jag för första gången såg i hela dess sträckning. Den gången var jag bara fyra-fem år men senare blev det många besök på Kattjärnberget och majbrasan. Att elda en brasa på berget var en sed som kanske ej var så gammal, men det var alltid en imponerande syn. Unga och gamla av båda könen samlades för att på detta sätt fira den vår som de hoppades skulle komma snart. Benämningen Valborgsmässoafton hörde jag aldrig som barn. Man sade bara ”majbrasa”, och sjöng: ”I dag är det första maj, maj, maj – i dag är det första maj”. Fast det var naturligtvis den sista april.

Vi ”Hansandersbarn” kunde sällan delta vid majbrasan på Kattjärnberget, för dit var det ganska besvärligt att komma innan vägen blev till. Därför brukade vi elda en egen majbrasa på bergets krön ovanför den nuvarande museibyggnaden. I min barndom var vårt berg på Hästön ganska kalt. Även tallarna nedom berget var ganska korta, så utsikten mot sjön och Kattjärnberget var fri. Naturligtvis försökte vi få så stor brasa som möjligt för att också vi skulle synas. Under storasysters ledning försökte vi sjunga vårsånger. Mamma bjöd på något gott. Och jag fick tillåtelse att skrika så högt jag ville. Det var toppen.

När jag blev äldre hände det att jag skickades i något ärende till Per-Kals på Sundsjöåsen. Då var jag aldrig trögbedd, för där voro alla så vänliga. Karl, den av sönerna som tog över arrendet, var nog den snällaste människa som burit en keps. Han var tystlåten men glad, satt oftast med kepsen på inne och ute, och småvisslade. Kepsen tog han av bara under måltiderna.

Sedan han ätit tog han på den igen. Den var nog en del av hans personlighet. För övrigt var han inte på något sätt originell, han var bara en genomhederlig och välvillig person. Frånsett de korvören jag kunde förtjäna med vedhuggning o. dyl. hemma var Karl Persa min förste arbetsgivare. Jag hjälpte honom några gånger redan i tidigaste tonåren. Det var för övrigt hemma hos honom som jag gjorde mitt första måleriarbete. Då var jag både ung och okunnig, en inte helt lyckad kombination. Dessutom var jag också ganska dum, för jag trodde att måleri var det enda lyckliggörande yrket för mig.

Mitt första måleriarbete

Hur det kom sig att jag blev ombedd att måla taket och tapetsera i köket hos Per Kalsa minns jag inte. Troligen var det Kristina Lydell, Karl Persas syster, som arrangerat det. Redan i konfirmationsåldern hade jag inköpt en lärobok i yrkesmåleri från en postorderfirma i Insjön, och det hade hon troligen hört. Hur de kunde överlåta arbetet åt en oerfaren 14-15-åring kan jag inte förstå. Men nöden har ingen lag, sägs det – och nödvändigt var det. Skogsbolaget Wifsta Varv i Sundsvall, som ägde en massa byar och skogar i Jämtland, utarmade inte sina delägare med att underhålla sina arrendatorsbostäder. Småreparationerna fick arrendatorerna göra själva. Därför voro bostadshusen i allmänhet i ganska dåligt skick. Köket i Per Kals var i det fallet inte något undantag. Tapeterna voro ursprungligen klistrade direkt på timmerstockarna, som i alla hus på den tiden. Och de kraftiga takbräderna voro strukna med vit limfärg i många lager som flagnat här och där. Det intressantaste i köket var den färg som fanns på dörrarna, det stora väggfasta matskåpet och den panel som var omkring en meter hög runt väggarna. De hade en gulröd lasering i en ganska ovanlig målningsteknik som jag sällan sett i Jämtland. Den var skickligt gjord och liknade en stiliserad pyramidmahogny. Troligen hade målningen tillkommit någon gång under 1870-80-talet, men av vem? Kunde den kanske vara utförd av morfar i yngre. Han hade ju arbetat tillsammans med en kyrkmålare en gång i tiden, och hans bror Per-Olov ägde ju ”uttbacksgården” en tid. Ingen vet.

Nu skulle jag måla taket och tapetsera väggarna ovanför den vackra men mycket nötta panelen. Jag tog med en rund pensel för taket. De övriga grejorna skulle Karl Persa hålla. Glad i hågen och utan tanke på oväntade svårigheter småsprang jag på den steniga stigen till Sundsjöåsen.

I diversehandeln i Rissna hade Karl inköpt några kilo krita, några kakor lim och åtta rullar tapeter a` 60 öre rullen.

Alla hemmavarande bodde uppe i ”bryggstugan” som vanligt var under sommaren, så jag kunde fritt härja i det gamla köket. Kristina, Karl och jag gingo dit och började diskutera arbetet. Vi voro bekymrade över det flagnande taket, men jag förklarade yrkesvant att det skulle ”tvättas ner”. Så stod det skrivet i min bok.

Utrustad med en hink vatten, en rotborste och en stor skurtrasa börjad jag försiktigt arbeta. Jag blötte ordentligt taket med min pensel och sedan gnuggade jag ordentligt på den gamla limfärgen med min borste. Det lossnade fint. Men efter en stund var borsten full av limfärgsgröt som började rinna på mina händer och armar. Värst var det när smeten började nå armhålorna. Då var det obehagligt. Jag började förtvivla och undra om jag inte i dubbel bemärkelse tagit mig vatten över huvudet, då jag fick syn på Per Kalsas brandspruta som stod bakom dörren i förstugan. Då gick det upp ett ljus. Jag kunde ju naturligtvis spola bort färgen med den. Sedan jag framlagt mitt rationaliseringsförslag för Karl Persa kommo vi överens om att jag skulle gå ner till ”Sve” och be Albin hjälpa mig spruta. Albin var min skolkamrat under fyra år. Han var yngre än jag men stor och kraftig. Nu fick han på sin lott att fylla sprutan med vatten och pumpa på. Jag höll den korta gummislangen och styrde vattenstrålen mot taket. Det lossnade fint, men slaskigt var det. Kritvattnet rann om oss. Vi måste ha sett förskräckliga ut när smeten och kritvattnet stänkte i håret och ansiktet.

Efter några timmar var taket rent från färg. Nu låg den som en grå välling på det hundraåriga trägolvet som villigt absorberade vattnet. Egentligen hade vi ju bara flyttat färgen från taket till golvet. (Kristina berättade senare att hon skurat i tre dagar för att få det rent.)

Efter en del besvär fick jag också upp tapeterna. Visst blev det en hel del klisterfläckar vid skarvarna men de harmonierade bra till det något ojämna taket, som jag målat med den hemmagjorda limfärgen. Jag var inte alls nöjd med resultatet men både kvinnfolken och Karl Persa sade att det blev bättre än tidigare. – Fattas bara annat! –

Vad jag fick som betalning för mitt första målningsarbete vet jag inte, för när jag gick hade jag lovat att återkomma följande vecka för att hjälpa dem ”buföra” till Västerbodarna. Och båda tjänsterna skulle betalas samtidigt.

Buföring

Flyttningen till bodarna var egentligen inte så märkvärdig, men jag minns den dagen som en annorlunda och jobbig dag. Det var betydligt mer spännande än när vi flyttade våra kor till den gård i Storåsen som tjänstgjorde som fäbod.

Varför en så vardaglig händelse som att hjälpa Per Kals'-folket flytta djuren och nödvändiga redskap till Västerbodarna kan så klart leva kvar i ens minne är oförklarligt. Varför jag nedtecknar något om den dagen beror på att den troligen var typisk för det sista årtiondet av levande fäbod på denna utomordentligt natursköna plats vid Ismundsjön.

Det började något annorlunda än jag tänkte mig. När jag kom till Per Kals' hade de redan packat färdigt de nödvändigaste matvarorna i kontar och ryggsäckar. Det var många saker som skulle med. Och Karl Persa sade att han skulle bära en börda till nästa dag. En ovanligt stor brådska rådde på gården. Emma sprang nervöst omkring för att få med allt som hörde korna och mjölkningen till, och getterna och kossorna kände som vanligt att något var i görningen. Det bråktes och råmades vid den stora sommarladugården. Karl kom fram till mig och sade: ”De e så att Nelly har sparkat loss sulan på sina skor och jag hann inte laga dem i går kväll. Så nu måste du stanna här hemma och försöka laga dem. Nelly och du får komma efter oss när du är klar.

Nu blev jag verkligen fundersam. Veckan innan var jag där och målade fast jag kunde dåligt, och nu skulle jag vara skomakare och det kunde jag inte alls. Jag försökte invända men Karl sade att det nog skulle gå bra, förresten var det inte så noga bara sulan blev fäst.

Så tågade de iväg, Emma med gethopen först, sen följde korna och kvinnfolken. Sist gick Karl med en stor tung börda på ryggen och några lättare saker i händerna. De skulle gå den steniga och krokiga fästigen till Västerbodarna, där det skulle produceras smör och ost under någon månad.

Själv gick jag in i förstukammaren där Karl Persa ställt sin verktygslåda. Jag såg genast att där fanns både pligg, sylar och tråd. Allt som pappa brukade använda när han lagade våra skor. Nelly kom in med skorna och jag konstaterade att sulan måste sys eller ”laskas” fast. Jag tog ungefär en meter av det grå lingarn som fanns på en rulle i lådan. Nelly satt och tittade på när jag tvinnade tråden dubbel och sedan drog den genom den vikta läderlappen med beck i. Sedan jag dragit den några gånger blev den lika svart och blank som pappas trådar. Att laska var inte alls svårt. Bara att ha en tråd med nåla, eller svinborst, i ändarna och en syl att göra hål med. Sedan var det bara att komma med en tråd från vardera hållet, dra igenom, och dra till ordentligt. Visst blev det lite zick-zack-söm för mig men efter en halvtimme var skon användbar igen.

Tiden hade gått fort. Nelly hade suttit på sängen bredvid och småpratad hela tiden. Hon var nu 16 år men lika vänlig och äkta som när jag röstade på henne som snällaste skoleleven några år tidigare. Jag var blyg och fick tunghäfta när jag var ensam med flickor i de åren. Men med henne var det annorlunda, för jag visste att hon aldrig brukade fnittra och roa sig på andras bekostnad. Jag tyckte hon var obeskrivligt vacker där hon satt barfota med benen dinglande.

Gullhårig och med hälsans rosor på kinderna. Tills då hade jag aldrig sett någon vackrare. Kanske är det därför som jag så klart minns den dagen – den gång när jag som fjortonåring för första gången såg att en flicka kunde vara vacker.

Vår promenad till Västerbodarna blev allt annat än romantisk. Vi hade också att bära på en del saker som skulle behövas för det stundande fåbodlivet och slåttern av det frodiga ängsgräset på fåbodvallen. Så det blev ganska jobbigt också för oss. Den steniga och småkrokiga fåbodstigen var mycket upptrampad av de tio korna och ungefär lika många getterna. Vattenpussarna voro otaliga.

Ås-skogen var ännu rik på storskog, för så var det innan det maskinella skogsbruket börjat. Då vi kommo till Gullsve´ blev jag verkligen imponerad av den vackra tallskog som växte där. Furorna voro långa och jämngrova som ljus. Förmodligen existerar inte ens namnet Gullsve´ längre - kanske bara ett kalhygge med ett visst nummer. Men naturen läker alla sår och troligen får nästa generation se denna utmärkta skogsmark beväxt med nytt bestånd.

Efter några kilometers vandring började det bära utför. Skogen blev snårig och uppblandad med björkar. Snart voro vi vid den gamla gärdesgård som inringade den stora vallen med dess slätterängar. Jag hade besökt Västerbodarna tidigare men då hade vi kommit dit via Hjärpnäset och Singåbacken. Att se den paradislignande fåbodvallen från södra sidan var något helt nytt för mig. På en del platser stod lövskogen tät som en djungel. Gräs och örter växte högt och frodigt mellan dungarna där Karl Persa snart skulle gå fram med sin lie för att slå ner och sedan torka de frodiga blommorna och bladen till får- och getföda för kommande vinter. Den allra vackraste platsen hette Brodde-sve´. Där var marken jämnt sluttande mot sjön med jättestora björkar som i en naturpark.

Några år senare skövlades den vackra fåbodvallen på sin ståtliga björkskog. Efterfrågan på björkved ökade och några tilltagsna gubbar köpte all den björkskog som växte på vallen och förvandlade den till kubikmeter. Men det blir en annan historia.

Stugan och sommarladugården med tillhörande gärdesgårdar låg på en öppnare plats med en underbar utsikt över Ismundsjön. På andra sidan sjön syntes taket och den vita gaveln av ”Kullen” som långt tidigare varit patron Norléns residens. Utom den ovanligt frodiga växtligheten bidrog nog det höga läget till att jag aldrig kände något av skogens ödslighet och mystik i Västerbodarna. Där var den trivsammaste fåbodvall jag någonsin besökt. Naturligtvis fanns också det obligatoriska kokhuset i närheten av fåbodstugan. Där skulle Emma stå i röken och röra i messmörkitteln under många timmar. Det tog tid att förvandla 20-30 liter vassla till gul härlig mesost.

Karl Persa och jag såg till att det fanns ved för kokningen och stugans öppna spis. Sedan gingo vi längs gärdesgården runt hela vallen för att se om den mossgrå inhägnaden var hel. På kvällen voro vi färdiga med vårt. Vi lämnade Emma och flickorna och myggen på vallen och gingo åter till Sundsjöåsen.

Vid niotiden voro vi åter i Per Kals´-bryggstugan där en härlig kornmjölsgröt med gräddmjölk väntade oss. Vi voro säkert oerhört hungriga för jag minns ännu hur gott det smakade. Att jag så speciellt minns den kornmjölsgröten beror till en del på att den var kokad av ett ovanligt grovmalet mjöl. Den var i konsistensen som en mannagrynsgröt, för kornet var malet i den gamla kvarnen vid Digeråsbäcken.

Mysterier i kvarnen

Åsbönderna saknade aldrig mat. Inte ens under första världskriget med den stränga ransonering som rådde då märktes det någon brist där. De hade i allmänhet rätt många ”kräk” på gårdarna, och gamla fina åkrar för korn och potatis. Ransoneringen slog liksom aldrig igenom tack vare den lilla kvarnen i Digeråsbäcken, för där kunde de mala utan förmalningskort.

Jag tror att den gamla vattenhjuldrivna kvarnen var i bruk till i mitten av 1920-talet. Karl Persa var inte skrockfull men han berättade en för honom oförklarlig episod från den kvarnen. Han berättade ungefär så här: En mycket tidig morgon åkte han med några säckar korn till Digeråskvarnen för att mala. Varför han var i farten redan på efternatten medan det ännu var mörkt sade han ej, men troligen ville han inte riskera att möta någon av de kontrollanter som eventuellt kunde tänkas besöka bönderna för att se hur stora lager av brödsäd det fanns i gårdarna. Sådana ovälkomna personer voro utsända av Folkhushållningskommissionen under hela första världskriget. Man hade faktiskt inte rätt att mala sin egen säd på egen kvarn, underligt nog.

När Karl Persa kom fram till kvarnen var allt som det brukade. Han öppnade dammluckan, fyllde korn i behållaren och satte igång kvarnen. Sedan gick han in i den lilla kvarnkammaren för att värma sig. Lyset utgjordes av den lilla fotogenlampan och av månskenet.

Efter en liten stund fick han höra en duns från kvarnrummet. Han tog med lyktan och gick in och tittade. Först såg han inget märkligt, men så upptäckte han att den kortskaftade mjölskopan stod i mjöllådan, ordentligt nedställd i det nymalda mjölet. Han fann det underligt, för den låg som vanligt uppe på hyllan en bit därifrån när han började mala. Han tog upp den gamla mjölskopan och lade den ordentligt på sin plats igen. Så gick han på nytt in i kvarnkammaren.

Ljudet från kvarnen var sövande. Karl Persa höll nästan på att somna men vaknade plötsligt av en ganska hård duns från kvarnrummet, ungefär som förra gången. Nu visste han varifrån ljudet kom och gick direkt till mjöllåda och tittade. Där stod träskopans nerstukna i mjölet ända till skaftet. Att den var nerkastad med stor kraft syntes tydligt. Han lade upp skopans igen men samma fenomen skedde flera gånger under de tidiga morgontimmarna.

När det började ljusna åkte Karl Persa hem till byn. Han satt och funderade – hur kan ett träföremål falla snett ut i rummet, och var kom kraften ifrån? Var det ”kvarngubben” som blivit störd? Eller vittorna? Om det kommit av en sättning eller skakning av kvarnhuset borde han också känt det. ”Je förstår int va de va”, slutade Karl Persa.

Det är med tacksamhet och värme som jag tänker tillbaka på denna utomordentligt goda människa. Mannen som inte kunde få någon fiende.

Hjärpnäset

Om jag försöker nedteckna minnen av grannar och händelser vid Singsjön i min barndom kan jag naturligtvis inte förbigå Hjärpnäset. Under den tiden fanns två familjer där vid sjöandan. På ena sidan bodde Anders Hansson med sin familj och på andra sidan det smala sundet bodde änkan Britta Johansson med sina sju barn. Ja, de äldsta flickorna voro ju förstås redan vuxna under mina skolår.

Hjärpnäsborna voro i mina ögon något annorlunda än de övriga ortsborna. De hade i vissa fall andra vanor än andra. Bl.a. hade de mycket sena kvällsvanor. Jag minns hur ”Per-Olov-Britta” brukade arbeta i sin kryddgård bland blommor och växter till sena sommarnätterna. Då småsjöng hon i ensamheten och verkade harmonisk trots mycket besvärliga levnadsförhållanden, sorger och bekymmer.

Hur hon efter makens död kunde försörja och uppfostra barnskaran är en gåta och en bragd som borde belönats. De två korna och några får, grönsaker och potatis var ju det som skulle ge det dagliga brödet.

Men det fanns också en annan sak som var annorlunda i den familjen, nämligen att fyra av flickorna voro albinos. Alla fyra saknade helt färgpigment. Deras kroppar hade bara två färger: gulvitt och rött. Håret var gulvitt, likaså huden. Kinderna skära och ögonen röda. Ja, ögonvitorna voro förstås helt vita, men det var nog det enda förutom tänderna som hade annan färg. Trots denna naturens nyck voro de mycket intelligenta och välskapta. De hade litterära och politiska intressen och voro aktiva i nykterhetsrörelsen. En av flickorna hette Gerda. Hon

dog ganska tidigt i tuberkulos, denna fruktansvärda sjukdom som också skördade de övriga tre systrarnas liv innan de fyllt 35 år.

De tre andra av syskonen voro nästan svarthåriga och mörkögda och har fått ett ovanligt långt liv. (Mer om dessa i senare anteckningar.)

Anders Hansson, eller "Hälsing-Anders" som han kallades av dem som ogillade honom, var en stor och välväxt kolare som kommit till bygden omkring 1910. Han blev ganska tidigt gift med en dotter till Jöns-Petter i Böle. Han måste inför giftermålet avlägga nykterhetslöfte till sin unga fästmo. Säkert höll han sitt löfte, men troligen inte utan inre svårigheter. Anders och Karolina hade fyra barn. Tre av dem voro mina skolkamrater, de voro snälla och fina ungar som säkert inte vållade föräldrarna några bekymmer. Äldste sonen Haldo var två år yngre än jag. Han var en gladlynt pojke som brukade leka hos oss när tillfälle gavs.

Pinnpojke i dilemma

Ett litet obehagligt minne har jag från den tiden. Jag tror att det var år 1921. Domänverket – som på den tiden kallades bara "Kronan" – hade skickat en ung jägmästare till Singsjön för att kontrollera kartorna över inägorna på samtliga kronoboställen. Jägmästaren behövde två "pinnpojkar". Deras arbete bestod i att gå med en 50 meters lina och mäta de avstånd som mannen vid kartan behövde för att se om den gamla kartan var korrekt. Sällan fanns det möjligheter till extraknäck för oss pojkar, så vi voro tre sökande till "tjänsten". Den skulle räcka bara en vecka för vår del. (Lönen var 1,50 kr dagen.)

Jägmästaren skulle komma vid niotiden, men redan kl. 8 på morgonen kom Hans i "Dala-Eriks" till oss på Hästön för han ville försäkra sig om en av platserna. Han hade varit min klasskamrat under flera år och vi hade i allmänhet kommit bra överens fastän han ofta var tröttande med sitt användande av fula ord. Vi pratade om att vi troligen skulle hjälpa jägmästaren och att vi kanske voro de enda pinnpojksaspiranterna. Efter en stund dök också Haldo upp i sällskap med sin far. Stämningen blev nu något osäkrare. En måste naturligtvis bli överflödig. Redan den gången märkte jag förmånen att ha en far som var känd och aktad. Jägmästaren och Anders på Hjärpnäset, Haldos far, gingo avsides och pratade en stund. Jag anade att Anders försökte påverka så att hans pojke skulle bli den utvalde. Efter någon minut kommo de fram till oss. Jägmästaren tittade på oss och sade: "Ingvar är självskriven som pinnpojke, men jag har råkat ge ett halvt löfte till båda de andra så det blir svårt att avgöra vilken". "Vem tror du är duktigast?" frågade han mig. "Ungefär samma", svarade jag diplomatiskt. Nu tittade Anders skarpt på mig och sade: "Nog vill du hellre ärbejt i lag med Haldo än Hans – vem vill du hellre va' me'?" Han tittade skarpt på mig och jag visste att han fordrade ett bestämt svar. Jag minns ännu hur obehagligt det kändes. Hans i Dala-Eriks var en fattig stackare som så väl behövde tjäna några kronor. Dessutom hade han troligen fått löfte först. Men han brukade prata så mycket strunt, och svor. Skulle jag ändå välja honom? Egentligen kvittade det vem jag skulle arbeta med, men när jag såg Anders framför mig och tänkte på hur många gånger de bjudit på kaffe när vi varit på väg från Storåsen och hade båten vid deras strand, vågade jag inte stöta mig med honom så jag viskade: "Ja tar väl Haldo då". Jägmästaren såg besviken ut och sade till Hans att han måste gå hem.

Hans blev både arg och ledsen. Han var gråtfärdig och sprang ursinnigt hemåt. Jag tyckte så synd om honom – där hade jag stått och svikit honom mot min vilja. Jag har aldrig kunnat glömma hur usel jag kände mig. Att Anders på detta sätt tvingat mig att svara gjorde mig ledsen. Den ende som var glad var nog bara Anders. Som en god familjefar kunde han glädja sin son med att bli antagen som tillfällig pinnpojksaspirant några dagar. Att det skett på en annans bekostnad och satt en fläck på mitt samvete tänkte han säkert inte på.

Kolning

Några år tidigare hade Anders på Hjärpnäset kolat en mila, nästan vid sågen. Det var den första kolmila jag såg. Den var så nära vägen till Storåsen att man kunde se hela tillblivelsen om man åkte förbi ofta. Vi foro ofta förbi där han arbetade. Vi hade ju vår gård i Storåsen där vi arbetade med slåttern, och på sensommaren hade vi våra kor på höstbete där i byn. Flera gånger i veckan rodde vi längs Baksjön till Hjärpnäset där vi lämnade båten och gingo de två kilometrarna till våra "fäbodar". Där hämtade vi våra mjölkkrukor av plåt och vilade oss en stund. Sedan var det samma tråkiga promenad genom skogen till sågen där vi vanligen hade vår båt såvida vi ej hade lämnat den på stranden vid Anders på Hjärpnäsets kronoställe.

Jag hade därför tillfälle att se kolmilan som Anders gjorde på nära håll. Han började med att hugga bort skogen och planera marken på en plats inte långt från stranden. Sedan körde han dit kolveden som bestod av andra klassens virke. Torrskog, vindfällen, avfall efter avverkningen, lövskog o. dyl. Ja, det var nog bara de mest rutnade stockarna som ratades. Det mesta dög för kolmilan. Jag minns att vi gingo förbi en gång när Anders med en hjälpare höll på att resa milan. De började i centrum av kolbottnen där de reste en kraftig stock rakt upp. Sedan fortsatte de att resa andra större och mindre stockar mot den. Men det gällde att få den så tät som möjligt, det fick inte finnas stort utrymme mellan stockarna om det skulle bli bra resultat. Sedan de kört dit och rest kolveden så att milan var 8-10 meter bred liknade den en lappkåta. Stockarna kapades i toppen till samma längd, så att den blev platt i taket, för där skulle läggas mossa och ett jordlager. Mossan lades dit för att jord ej skulle åka ned mellan stockarna. Att "stybba milan" var ofta ett besvärligt arbete. Milorna lågo aldrig på jordrika trakter så det var inte alltid så lätt att hitta lämpligt stybbmaterial. Det behövdes åtskilliga kubikmeter jord till en normal mila. Hela ytan runt om skulle beläggas med ett ordentligt jordlager. För att den skulle ligga kvar på de brant lutande sidorna måste det göras stöttor av trädstammar.

Stybbningen var ett tungt arbete som skedde med handkraft och spade. Vid stybbningen lämnade man ett hål öppet på sidan nära marken. Där skulle milan tändas sedan allt var färdigt.

När milan varit tänd några dagar kom den kritiska period då gasutvecklingen blev så kraftig att det blev en del explosioner i dess inre. De kunde stundom bli så kraftiga att jorden, dvs. stybbet, åkte bort på en del ställen. Då blev det stor brådska bland kolarna för då började det brinna med lågor, och det var farligt. Nu gällde det att ha stybb till hands och fortast möjligt täppa till där elden syntes.

Att vara kolare var allt annat än romantiskt. Först var det allt slit med att resa milan, stybba och tända. Sedan kom nätter av vaka och stundtals hårt arbete under hela tiden. Varannan timme under hela dygnet måste han hålla ett vakande öga på milan och några gånger gå med en stor långskaftad klubba och packa till på milans tak. Det blev jobbigt i längden. Ingen ostörd sömn på flera veckor. Och kolarkojan med sin hårda brits var bland det primitivaste tänkbara i bostadsväg. Röken från milan var också besvärande. Gubbarna blevo svarta i ansiktet och det luktade från kolmilerök av både dem och omgivningen.

Efter några veckor var milan färdig. Den hade då krympt betydligt på höjden och nu återstod bara att släcka den och riva.

Ungefär så här kolades många milor kring Singsjön under hela första världskriget. Av någon anledning var det stor efterfrågan på träkol, troligen med anledning av importsvårigheter av utländskt stenkol.

Sedan milan var riven och kolen ordentligt upplagda i en hög var det bara att invänta vintern. Då skulle kolkörarna komma och transportera dem till någon järnvägsstation på lämpligt avstånd. Skogarna i Singsjötrakten hade olämpligt läge i det fallet. Kolen måste köras med häst till Brunflo, Pilgrimstad eller Nyhem. Alla dessa stationer hade "kolbryggor" för lastning

i järnvägsvagnarna. Urlastningen gick snabbt. Det var bara att köra upp lasset på bryggan och tippa ner det direkt i vagnen på spåret.

Träkol är ju ett synnerligt lätt material, så kolkörning var inte ett så tungt arbete för varken hästar eller körare. Det var bara den långa körsträckan och snålblåsten efter sjöarna som bar påfrestande. "Kolryssjorna" voro speciella fordon för dessa transporter. De voro gjorda av tunna träribbor, ungefär som en jättestor korg som gick på medar.

Jag minns hur vi ibland sågo kolkörarna fara över sjön. Kanske var det tre hästar, och var och en hade två ryssjor lastade med en liten råge. Då tyckte jag att det var som ett järnvägståg, sådana som jag bara hört berättas om då.

Far möter motgångar

Kolvedshuggningen och kolningen fordrade mycket arbetsfolk. Därför kom det många skogsarbetare utifrån till bygden. Några blev kvar livet ut. Bland dem minns jag speciellt den gladlynte Oscar Andersson och den tystlåtna Hugo Strandberg. Oscar arbetade under många år hos P.-O. Eliasson på Slottön men köpte sedermera vår gård i Storåsen. Vi pojkar gillade inte direkt att pappa sålde till underpris till honom. Oscar betalade visst bara omkring 4000 för hela gården med skog och allt. Far var en snäll och genomhederlig människa och följaktligen olämplig som affärsman. Han förlorade t.o.m. när han bedrev kolningar i större skala.

En gång när han köpt ett parti kolved och lejt en kolare som hette Lundberg att sköta milan, blev det en nästan hundraprocentig förlust. Lundberg var nämligen ett fylla som mest låg i kajan och söp. Efter någon tid kom Lundberg hem till mina föräldrar och ville få pengar i förskott. Han fick så mycket som han vid det laget borde vara värd. Pappa som tyckte det var underligt att L. lämnat milan frågade: "Hur är det med milan?" "Ja, den står i sitt flor den" svarade Lundberg lugnt. Pappa anade ändå oråd och tog hästen och åkte upp till kolningen. Där fann han bara en hög av aska och stybb där den fina milan stått. Det var synd om far den gången. Gården på Hästön var under utveckling. Det byggdes och odlades. Den förtjänst han beräknat få från kolen var förvandlad till förlust. Lundberg hade rymt men lämnat kvar en stor bred förskärare som blev den enda vinsten av den spekulationen.

Några vintrar senare bedrev far kolning med kusinen Erik Bengtsson i Kläppe och jag vill minnas att han också hade Sundin i Stavre som kompanjon.

I och med första världskrigets slut blev kolning en mindre attraktiv inkomstkälla.

Pappersmassa övertog kolens betydelse för skogsägarna redan i början av 1920-talet, och skogarna voro delvis rensade på skräpskog. Slut var det också på den doftande blågrå röken från kolmilorna som vi så ofta känt och sett under krigsåren.

Naturligtvis hade vanligt skogsarbete förekommit under hela krigstiden men brist på stenkolk gjorde att det behövdes massor av ved för uppvärmning och ångdrift. Därför var det rätt livligt i skogarna och efter sjöarna. Där syntes ofta kämpande hästar framför vedlassen som skulle till någon station eller tätort. De skogsägare som bodde nära sta'n brukade köra in till torget på torgdagarna, då de kunde sälja lasset till någon hugad spekulant. Så lättvindigt var det ej för Singsjöborna. De måste i allmänhet köra veden till Brunflo.

En gång under värsta krisåren blev bönderna ålagda att leverera en viss mängd av bränsleved. Vilket speciellt syfte den veden skulle ha vet jag inte. Men den var uppkapad i längder om ca fem alnar och var okluven. En stor del av bönderna struntade blankt i påbudet men far, som alltid var lojal mot myndigheterna, levererade naturligtvis en överenskommen mängd.

Betalningen för bränsleveden var urusel och vägen till Brunflo längs Singsjön och Tubäckarna var oerhört tung. Både far och märren Ella blevo totalt uttröttade den vintern.

Hur våra föräldrar kunde försörja oss sex inte arbetsdugliga barn de åren är ofattbart. Gården och jorden var ju av så ny kultur att den gav mycket dålig avkastning. Och kristiden gjorde att

priserna gingo upp mer än lönerna. Jag har ändå inget minne av att det var direkt matbrist, däremot minns jag hur myndiga skogsmän av högre valör kommo åkande iklädda vargskinnspälsar och beställde mat. Naturligtvis hamnade de bästa bitarna på deras bord – men det gick ju att äta sås och potatis också.

Ofta har jag undrat varför mor som vanligen var en så orädd kvinna alltid stod beredd att tillhandahålla logi och mat till dessa skogstjänstemän. Men senare har jag förstått att det delvis var för pappas skull. Han var en utpräglad sällskapsmänniska som måste få träffa andra människor med vidare vyer än byborna. När skogstjänstemännen kommo var han glad och fick tillfälle att höra nyheter från vida världen. Han var oerhört intresserad av allt som tillhörde skogsnäringen, från virkespriser till aktieutdelning. För övrigt behärskade han åsikter om det mesta i samhället och konverserade lika bra med präster som med skogsmän och bönder. Genom dessa bolagsherrar fick han en del mindre välavlönade uppdrag av dem. Han var ”tummare” (virkesmätare) mm. under många vintrar.

Nä det gällde den mera filosofiska och höglitterära sidan av tillvaron fick far de behoven tillgodosedda genom samvaron med sina goda vänner Erik Bengtsson och den lille enkle bonden Markus Jönsson i Lundkälen. Kanske överskattade mitt småpojksförstånd deras enligt min åsikt djupsinniga samtal. Men deras utbyte av åsikter om stora tänkare rörde sig oftare om ”Greklands vise” än om de samtida filosoferna och författarna.

Jag var oerhört imponerad av deras kunnande när Markus Jönsson hjälpte pappa med höstplöjningen. Det gjorde han under många höstar. Då kom Markus med sin stora häst, som hette Kraft, och satte vår lilla Ella i par med den bjässen framför den tunga järnplogen. Den lille godmodige Markus höll i plogen, medan far gick efter med det klumpiga ”stengrävet” (verktyg för upptagning av stenar i plogfårorna). Matjordslagret var tunt och större och mindre stenar arbetade sig envist upp ur leran. Därför måste en man gå efter plöjaren och ta upp sten. Markus var en duktig plöjare och pappa föredrog därför att vara stenuptagare.

Nu var det ju inte deras arbete som intresserade mig, utan deras samtalsämnen. När hästarna stannade för att vila, vilket var ganska ofta, blev det ofta en liten pratstund för gubbarna. Då vände Markus ryggen mot hästarna och vilade ändan på det smala järnstaget mellan plogskalmarna. Så sade han något som han kanske tänkt på under det han kört. Pappa svarade eller kommenterade ämnet ur sin synpunkt och sedan fortsatte de med en fåra igen.

En gång minns jag att de samtalade om Sokrates och andra antikens storheter. Att Markus visste nästan lika mycket som pappa förvånade mig fast jag inte förstod så mycket av deras samtal. Varför jag minns den gången speciellt beror på en helt annan sak. Pappa hade hängt sin klocka i kedjan på ladväggen där de plöjde för att de skulle se tiden när de gingo förbi. Då sade Markus: ”Du har gjort en bra rebus där, Lasse!” - han pekade på klockan som dinglede på sin kedja – ”tiden lider”. ”Vad då?” undrade pappa. ”Jo, nog måste tiden lida när klockan hängt sig” sade Markus. Så fnittrade han på sitt personliga sätt och de gulvita tänderna lyste i helskäggat. Jag tyckte att Markus var oerhört fyndig och rolig.

Dessa små obetydliga händelser äro egentligen inte värda att antecknas, men jag tycker att de är typiska för dessa småbönder som hade både lust och begåvning för högre studier men som inte kunnat förverkliga dem på grund av att möjligheter saknades.

Markus Jönsson var en begåvad karl som mindes det han läst. Vid ett tillfälle deklamerade han den kända dikten ”Döbeln vid Jutas” helt oförberedd, och helt ur minnet.

Luffare och tattare

Dessa tre kategorier av människor äro i nådens år 1979 mig veterligt helt obefintliga. Detta beroende av socialvården, ålderdomshemmen och lösdrivarlagen.

I Singsjöns lilla by visade sig, speciellt vintertid, då och då några av dessa mindre lyckade och inte alltid så trevliga individer. De voro ändå sällan brottsliga fast de levde i misär på den mat de tiggde av fattiga småbönder och skogsarbetare. Det var långt mellan byarna och luffarna

gingo naturligtvis oftast i dåliga kläder och skor. Lador och ladugårdar voro de vanligaste övernattningsställen såvida de inte lyckades komma till en gård där det fanns en särskild luffarbädd i kökssoffan. Den bädden förvarades vanligen i något uthus mellan luffarbesöken. Luffarna som naturligtvis inte hade möjligheter att utföra någon personlig hygien voro ofta lusiga. Händet att man anade ohyra i bädden lades dynamit i fällan och den bars ut för avlusning. Att lössen inte tålde nitroglycerinet var tidigt känt.

Till oss på Hästön kom det inte luffare så ofta, dels för att gården låg så ensamt, men också av den orsaken att mamma brukade visa att hon ogillade deras sätt att leva på andra människor. Men hon gav dem naturligtvis något i matväg. Yrkesluffarna hade sällan någon hemort och saknade därför också ransoneringskort på dagligvaror. Det är därför lätt att förstå småbrukarhustrurnas något kyliga uppträdande när en luffare kom inramlande i köket och bad att få något i matväg.

Människorna i skogsbyarna levde själva i ytterst små omständigheter. Små dåliga jordbruk och i allmänhet många barn. Inom parentes kan jag nämna att det enbart i Storåsens fyra gårdar fanns närmare 20 barn omkring 1920.¹ Ingen gård kunde föda mer än tre kor och häst. Men ändå fanns det något om en anspråklös luffare kom. En sådan var en som kallade sig Sund Fattigdom. Han brukade gå hos Eks i Storåsen och tigga kärnmjök och kall kokt potatis. Det var hans livrätt.

Somliga av dessa landsvägsriddare gingo vissa stråk och döko därför upp ett par gånger om året i samma trakt. Men det fanns också många som bara gick en gång på orten. Strong-Jonas, Rödsågget och några till visade sig ganska ofta.

Tattarna som på vintrarna kommo körande familjevis voro ofta mer kriminella. De kunde komma i flera slädar fullastade med kvinnor, barn och mörkhyade svartmuskiga karlar. Gubbarna kallade sig kopparslagare eller förtennare och kunde därför tjäna en slant ärligt om bönderna behövde få kaffepannorna eller andra kokkärl rustade. För övrigt användes det mycket kopparkärl i gårdarna ända tills aluminiumkärnen blevo allmänna. Tattarna voro också hästhandlare, och där kunde de lättare utnyttja sina skojartalanger.

Jag var oerhört rädd att möta tattare för de brukade skrika och föra oväsen där de foro fram. Även de andra skolbarnen voro vettskrämda om de mötte ett lass med ”resande” (de kallade sig själva så). En gång när jag var i tioårsåldern kom det en stor tattarfamilj till oss på Hästön. Den bestod av flera kvinnor, barn och några vuxna karlar. Pappa var borta den dagen och mamma var på humör, kan man förstå, för hon gav dem ingenting när de tiggde bröd utan läxade upp dem ordentligt för att de inte skaffade sig ett ordentligt arbete. ”Att fara efter vägarna är inte något för stora starka karlar”, sade hon, ”nu när det finns skogsarbete”. Jag tyckte att mor var mycket modig som vågade gräla på en hop tattare, men hon gav dem till sist en hög tunnbröd för att blidka dem.

Kringvandrande affärsmän

En något bättre sorts landsvägsfarare voro de skrotuppköpare som frodades i efterkrigstiden. Också de voro ganska tvivelaktiga affärsmän. Många okunniga människor blevo säkerligen frånlurade värdeföremål av ädel metall av dessa s.k. skrothandlare. De hade rymliga samveten och liten kassa, men levde inte av tiggeri. Naturligtvis berodde den mängd av olika kringresande uppköpare och försäljare på den brist på arbete som rådde mellan 1918 och 1930. Här vill jag än en gång poängtera att de åren voro mycket svårare än det numera ofta omtalade ”30-talet”. I en tid då det saknades socialvård, bidrag och arbetslöshetskassa var ju enda utvägen att själv skaffa ett arbete som kunde ge någon krona i vinst.

Uppfinningsförmågan var stor då det gällde saker som kunde säljas eller uppköpas i bygderna. Det kom djuruppköpare, skinnhandlare, timmeruppköpare, skrothandlare m.fl. På försäljningssidan kunde vi få besök av symaskinsagenter, gårdfarihandlare, korghandlare och

¹ Holmboms 12 barn (!), Eks ett barn, Stor-Jonas´ 5 barn, Erik-Petters ett barn, ”Kils-Kalle” ett barn.

sillhandlare. Hästhandlare förekommo naturligtvis också, men de reste sällan omkring, utom tattarna förstås.

Av alla dessa köpmän voro försäljarna de som nästan alltid voro välkomna. I en ort där man inte kunde nå en sorterad affär på kortare tid än en dag fram och åter var det skönt om en gårdfarihandlare oväntat dök upp i köksdörren och bad att få visa sina varor. Vanligen radade de upp de olika artiklarna på locket av den uppslagna väskan eller direkt på golvet. Sortimentet bestod av allt tänkbart från synålar, tråd och knappar till färdiga underkläder och strumpor. Det rymdes mycket i de stora väskorna som dessa ambuleringande handelsmän släpade omkring på sina sparkstöttingar och kälkar.

Den mest populäre gårdfarihandlaren hos oss hette Lans. Han hade fast bostad i Sundsjö och besökte byarna flera gånger om året.

En annan ambuleringande handelsman som ofta besökte Singsjön och gårdarna däromkring hette Hagelin. Han var en stor, blekhet och svartmuskig man som körde omkring och sålde sill, både färsk och salt sådan. Hagelin var en seriös affärsman som kunde prata för sin sill. Han kunde ofta framhålla att den var "så fin att det måste vara ett misstag att han fått den". "Å de e riktig sanning å de" tillade han.

Korghandlarna som brukade komma körande med stora lass av den skrymmande varan voro mig veterligt hederliga affärsidkare. De sålde förutom korgar i olika storlekar och material även borstar, laggkärl och andra trävaror för hemmet. Jag tror inte att deras försäljning av laggkärl och större korgar blev så stor i gårdarna kring Singsjön, för vi hade egen hemslöjdare.

Dala-Erik och hans familj

Dala-Erik som bodde på Slottön var skicklig laggare och korgmakare som ofta anlätades vid behov av såar och träbyttor. Egentligen var Dala-Erik skogsarbetare. Han var en ovanligt duktig kastvedhuggare som sällan såg sin överman i det arbetet. Slöjdandet var bara en bisyssla under långa vinterkvällar i ett hem där det varken fanns radio eller tidningar. Familjen levde ett hårt och fattigt liv i den lilla stugan uppe i backen. Någon jord för potatisodling fanns inte i någon nämnvärd omfattning på den tomten, inte heller något större intresse för grönsaker. Allt i matväg skulle köpas och planeringen av inköpen var kanske inte alltid så genomtänkt. Därför räckte inte pengarna till att betala alla mjölkinköp hos grannarna. Familjen var därför inte särskilt populär, vilket i sin tur gjorde Erik och pojkarna något vrånga mot grannarna när det föll sig.

Barnen voro åtta stycken. Under min skoltid vistades bara sex av dem i hemmet. De två äldsta flickorna Lina och Anna hade troligen pigplatser i någon annan socken. Jag har inte något minne av dem.

Stugan, som bestod huvudsakligen av ett stort kök, hade sovplatser för Dala-Erik, Tilda och sex av barnen. Dessutom hyvelbänken och det stora matbordet.

Både Dala-Erik själv och de största pojkarna voro naturligtvis ivriga fiskare och småviltjägare. De höllo sig med jakthund, en stövartik som säkert hjälpte dem att få en och annan harstek på bordet. Dala-Erik var inte den sorten som föredrog jakten framför ett tungt arbete. Han var alltid tidigt i farten på väg till vedhuggning eller skogsdikning, där han arbetade snabbt och effektivt och förtjänade ovanligt bra efter dåtidens förhållanden. Att de levde ett så ytterst enkelt vardagsliv berodde till stor del på att han var mycket begiven på sprit. Pengarna som borde gått till mat och kläder till barnen fingo rinna ned i hans strupe i form av brännvin. Alkoholdrickandet gjorde honom skrävande och otrevlig och slutade flera gånger med delirium. Mellan fyllorna var han en hygglig och fyndig prick som dramatiskt berättade sina upplevelser kryddade med en massa egna fantasier. Man kunde aldrig helt tro på hans uppgifter och sanningen i hans berättande, men om man såg det från den humoristiska sidan kunde han vara underhållande. Ett exempel: Mosterman, Dala-Erik och en man till hade

varit till Östersund där de framgångsrikt deltagit i en skyttetävling. På natten skulle de gå den dåliga skogsvägen från Bodal hem till Singsjön. Dala-Erik var naturligtvis ordentligt berusad, så hans skyttekamrater hade en del besvär med att hjälpa honom hem. Men när Erik själv berättade om hemfärden fick den en annan version. Den löd så här: ”Je bar tri ryggsäcka å tri gevär, å en kär unner var ärmen”.

Utom medfödda talanger för lögner led han kanske av mindervärdeskomplex i sin nästan hopplösa situation – att på ett drägligt sätt försörja den stora familjen och förbättra bostaden. Därför sökte han sin tröst i brännvinet och nyttjade lögner för att verka större. Om han ej supit eller ljugit hade han säkert fått bättre anseende bland grannarna.

Inte heller ”Dala-Eriks-Tilda”, dvs. hans lilla gladlynta gumma, var direkt något sanningsvittne att åberopa. Hon fabulerade friskt om allt och alla, men man förlät henne p.g.a. hennes sorglösa och alltid glada sätt. Hur hon kunde uthärda röran och fattigdomen i hemmet är ofattbart. När hon kom till oss för att köpa mjölk hade hon oftast de tre yngsta barnen med. De voro några år äldre än jag, utom Otto förstås, som var ett år yngre. Sedan de undfågats med kaffe, mjölk, saft eller vad det nu var som bjöds på brukade Tilda sitta kvar och prata om en hel del ointressanta saker. Vår mor retade sig ofta på henne för detta slöseri med tiden. Bättre att gå hem och städa än att sitta och prata strunt, tyckte hon. Men jag tror att Tilda behövde få lämna trångboddheten, lumpen och ohyran en stund för att härda ut.

Sedan jag blev äldre har jag ofta undrat varför den familjen fick så litet moraliskt stöd för att försöka förbättra situationen. Man retade sig på deras slarv, och löss av olika raser, men de borde kanske fått råd och hjälp att utrota dem. Hur de klarade tvättning och rengöring av kläder vet jag inte, för det fanns ingen möjlighet för detta i stugan. Personligen såg jag aldrig deras sängutrustning men det sades att de mindre barnen helt saknade sängkläder. De lågo med en massa gamla avlagda kläder över sig och under sådana förhållanden var det naturligtvis god jordmån för ohyra.

Vintertid saknade skolbarnen från den familjen ytterkläder. De gingo den kilometerlånga vägen mellan deras lilla stuga och skolhuset iklädda bara tunna blusar eller jackor oavsett vädret. En vinter tyckte jag verkligen synd om en av pojkarna. Barnen hade den vintern ovanligt tunna blusar som deras mor sytt. När de kommo fram till skolan på morgnarna, och temperaturen utomhus var 15-20 minusgrader, voro de vita i ansiktet och tänderna skallrade fast de sprungit hela vägen. Dessutom hade den pojke som var min klasskamrat skadat ett finger ganska illa. Det hade gått till så att han hade snickrat sig en pipa av trä för att försöka röka mossa. Problemet var att få hål genom själva pipskaftet. Detta försökte han lösa genom att sticka en glödgad strumpsticka genom det hårda träet. Nu gick det så illa att han råkade missa den tunna pipspetsen och sticka den rödglödgade stålstickan genom lillfingertoppen på vänstra handen. Det gjorde naturligtvis fruktansvärt ont, men att söka läkare för en sådan ”bagatell” var ju otänkbart. Han bar en liten bit trasa runt fingret några dagar och klagade över värk, men ingen brydde sig om det. En dag visade han mig sitt finger. Det såg otäckt ut. Att inte lärarinnan hjälpte honom var oförklarligt – kanske tyckte hon att det var självförfallat. Han tänkte ju smygröka.

Efter någon vecka visade han sitt finger för att vi skulle se att fingertoppen blivit alldeles vit och känslolös. Den var helt död. Han sade att fingret nu hade blivit bättre, och han började gå utan sitt enkla bandage. En dag lossnade den döda fingertoppen från fingret. Naturligtvis blev fingret en smula defekt men han var glad över att det var slut på värken.

Det var underligt att dessa barn, som levde på existensminimum, sällan voro allvarligt sjuka. De voro inte borta från skolan oftare än andra. Att Dala-Eriksbarnen haft en god hälsa bevisar deras höga uppnådda ålder. Ännu det år detta skrivs, 1979, lever fortfarande sex av barnen som samtliga nått folkpensionsåldern. De två som äro döda har avlidit genom olyckshändelser. Äldsta flickan, som gifte sig och flyttade till Haverö(?), träffades i hjässan av en fallande stege och avled p.g.a. en inre blödning. Min klasskamrat med det onda fingret

flyttade som vuxen till Vålbacken, där han en tid arbetade som styrman på en tegelpråm. En höstdag när man bogserade en tegellast över Brunfloviken utbröt en hård storm. Den överbelastade pråmen kantrade och ”Hans i Dala-Eriks” kom under tegellasten. Dykare sökte honom förgäves. Det blev ingen begravning efter honom, för han vilar i sjöns djup till evighetens morgon. (Dessa olyckor inträffade alltså ej under min barndom utan långt senare).

Smärre som kunnat bli värre

Smärre skador hände, men däremot inte några förödande olyckor varken bland barn eller vuxna i Singsjön eller byarna däromkring. Kanske berodde det på att barnen redan i småskoleåldern fingo lära sig hantera både såg och yxa. Dessutom hade vi oftast knivar i våra fickor eller i livremmen. Att sitta och ”kreta” på en träbit var ett vanligt tidsfördriv som visserligen kunde ge en del skärsår, men inte av betydande art. Även de gamla vana skogsarbetarna skadade sig sällan i så hög grad att de måste söka läkare.

I vårt hem minns jag inte att vi måste göra lasaretsbesök för våra skador. Det mesta botades med ett förband som bestod av en bomullstrasa, sublimat² och ibland kamfersprit. Infektioner botades med grötomslog. Det var bra.

En gång då jag var 8-9 år höll det ändå på att gå illa för mig. Min bror Hans och jag voro på väg till skogen för att hugga några mindre träd. Hans bar sågen på axeln och jag gick bredvid bärande yxan. Vi småpratade och hade trevligt tillsammans som vanligt. Men så råkade Hans snubbla på en sten. Han föll framstupa, och den grovtandade sågen sargade sönder mitt högra ben på vaden. Jag blev dödsrädd när jag såg hur benet blödde. Nu fanns det tydligen inga större blodkärl där, för när vi återvänt hem hade det slutat blöda. Mor tvättade det rent med sublimatlösning och gjorde ett ordentligt förband. Såret var inte på så känsligt ställe så jag kunde snart springa omkring som vanligt.

Efter några dagar skulle mamma titta på såret och lägga ett rent förband, men nu hade förbandet torkat fast i det vida och trasiga såret. Vi kommo därför överens om att det skulle få sitta några dagar till fast förbandet var både blodigt och smutsigt. ”Men du får inte bada denna vecka” sade mor bestämt. Ja, det var verkligen ett aber nu när sommaren äntligen kommit och det fortfarande fanns en liten översvämning bakom logen.

Mina bröder badade en dag i badviken och jag stod på stranden och tittade på. Jag hade tårar i ögonen av medlidande med mig själv och tyckte att det där med såret var ju bara pjåsk. Så kom jag på den ljusa idén att här kunde förbudet att bada tolkas rent bokstavligt. Att lyda mamma var ju en självklar sak, men jag kunde ju **vada** i vattnet på det översvämmade området bakom logen. Där fanns det förresten några smågäddor som jag kunde fånga. Mamma hade ju bara förbjudit mig att **bada**. Alltså måste det vara tillåtet att vada. Jag kavlade upp byxbenen så långt upp på låret som det var möjligt och plaskade omkring i vårvattnet för att fånga småfisk. Förbandet blev vått och otäckt, men sånt säger man inte när det gäller att plaska i vattnet på försommaren. Våtvarma omslag och grötomslog brukades ju på onda ställen så inte kunde ett smutsigt och blodigt förband skada såret.

Det gick ett par dagar. Ingen frågade efter hur det stod till och jag sade naturligtvis ingenting. Men så vaknade jag en natt med en fruktansvärd värk i benet. Jag måste upp och väcka mamma som sov i kammaren. Hon var yrvaken när hon tog av det fuktiga förbandet som luktade surt blod och lortvatten. Så sade hon strängt: ”Jag sa ju att du inte fick bada!” ”Jag har inte badat, bara vadat i vattnet till knäna” sade jag sanningsenligt. Jag tyckte att mamma log åt eländet och min enfald. Så tittade hon på såret och sade förskräckt: ”Men pojke, vad har du ställt till – det är ju bara dödkött och var i hela såret!” Jag blev nu fruktansvärt rädd – ”dödkött” i såret – det var hemskt.

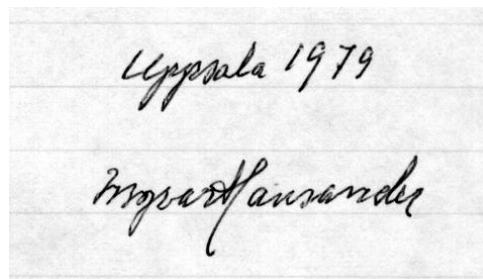
² Sublimat, kvicksilverklorid, användes förr som desinfektionsmedel. Det är giftigt.

Så tog mor fram flaskan med sublimatlösningen, tvättade såret rent och lade på en kompress doppad i den illaluktande lösningen. Hon gjorde ett nytt rent förband av ett gammalt trasigt lakan och band om mitt ben. Jag gick tacksam till min säng och somnade snart.

Nästa dag blev det nya förhållningsregler. Slut var vadningen i viken, och nu gällde helt förbud för lek i vattnet. Det gick lätt att hålla för nu var jag ordentligt skrämmd. ”Dödkött” i såret – det var hemskt, jag inbillade mig att benet skulle dö en bit i taget. Efter några veckor var ändå såret läkt, men äret är kvar. Än i dag ser det ut som om benet skulle vara rivet av en björn.

Troligen hände liknande småskador i alla hem där det fanns barn, alltså inget märkvärdigt. Men jag har antecknat dessa två småskador som kunnat få allvarliga följder. Den lyckliga utgången bevisar att naturen själv i de flesta fall botar och läker utan sjukhusens hjälp bara den skadade kar tålmod att vänta och utstå smärtorna.

Här avslutar jag den första delen av mina anteckningar. Hoppas att jag någon gång skall kunna renskriva denna kladd och förhoppningsvis kunna forma meningarna till det bättre. Min avsky för att lära mig den svenska grammatiken straffar sig.

Loppala 1979
Ingvar Ingvarsson

Efterord

När jag hälsade på min bror Olle i Singsjön i februari kom vi in på att den här berättelsen av ”Farbror Ingvar” fanns i gården i två handskrivna kollegieblock. Han hade skickat dem till Olle något av de senaste åren av sin levnad. Ingvars tanke var att det skulle vara mest lämpligt att originalet till berättelsen förvarades på gården där han föddes och växte upp. Olle bad mig renskriva berättelsen på datorn, och eftersom jag är pensionär numera kände jag att jag gärna kunde ta på mig det uppdraget. Nu vid mitten av april är jag klar med uppdraget.

Jag har skrivit av, och samtidigt tagit del av, Ingvars barndomsminnen. Det är en intressant skildring av färgstarka personer som levde och verkade i en knapp och karg miljö. Många av dem var levnadskonstnärer med små anspråk på levnadsstandard och som brukade sin jord eller jobbade i skogen på traditionellt sätt. Många lämnade byn frivilligt eller av tvingande skäl för att skaffa sig arbete. Andra var inriktade på utveckling av bygden med sikte på en bättre framtid för sina barn. Den utvecklingen kom också. Jag tänker på att redan när jag växte upp på gården i Singsjön fanns väg med bussförbindelse till de större orterna, post, telefon och elektricitet (Jag minns när vi tände elljuset för första gången vid jultiden 1946. Vilken revolution! Vad ljust vi tyckte det var!)

Det är roligt att läsa om personer som jag hörde talas om som barn eller som jag i vissa fall mötte själv när de var gamla. Jag gick också i samma skola som Ingvar tillbringade sin skoltid

på. Den skola som Ingvars far och min farfar, Lars-Petter, var med och byggde. Tiden som Ingvar skildrar känns på samma gång avlägsen och nära.

Ingvar säger i slutet av berättelsen att han räknar det han skrivit för hand som en kladd och låter påskina att det finns saker som borde rättas rent språkligt. Den blygsamhet som var ett typiskt drag för farbror Ingvar skiner igenom. Jag anser att han starkt underskattade sin skrivartalang. Jag har visserligen rättat några stavfel och ändrat lite på meningsbyggnaden i några fall, men det allra mesta är inskrivet precis som han skrev det. Jag har även behållit de äldre pluralformerna som han använde i skrift, t.ex. voro, blevo, kommo. Det jag tillfört är avsnittsrubriker, som jag hoppas gör berättelsen lättare att hitta i.

Jag är glad över att ha fått medverka till att den här värdefulla och underhållande berättelsen kan spridas till fler genom moderna elektroniska media, först och främst släkten som härstammar från gården på Hästön, men kanske även till andra intresserade. Jag minns min farbror som en varmhjärtad, humoristisk människa med stor integritet och med ett fängslande sätt att berätta.

Hålland 15 april 2009

Ivar Hansander

Personförteckning (Inte fullständig!)

	Sida
Lars-Petter Hansander Ingvars far, nybyggare på Hästön	
Emma Hansander Ingvars mor, född i Singsjöböle	
A.J. (Ante) Hansson I Bringåsen, farbror till Ingvar	3
Anna Hansander, syster till Ingvar	3
Johan Backman Bonde på Slåttön	3, 20
Teodor Wiberg Snickare mm, Åsgård	3
Leander Backman Målarmästare, Singsjön och Östersund	3, 20
Manne Fredriksson Målare, Ångsta	3
Lars Eriksson	4
Bonde i Singsjöböle, morfar till Ingvar	
Jöns Eriksson	4
Bror till Lars	
Per-Olov Eriksson,	4
Bror till Lars, bonde på Sundsjöåsen	
Bengt-Anne ("Faster på Ön")	4
Syster till Lars, gift med Bengt Persson på Slottön	
Anna-Brita Olsson Kusin till Ingvars mor Emma: Hushållerska hos P.O.Lignell på Sundsjöåsen	5, 15
Karolina Syster till Anna-Brita, kusin till Emma H.	5
Nils-Olov Olsson Bonde på Sundsjöåsen (i "Lignells")	5
Ante Hansson, "Mosterman", tog över östra gården i Böle efter sin svärfar Lars Eriksson	5
Anna-Lisa (Hansson), moster till Ingvar, gift med Ante	5, 8
Edvin Andersson, son till Ante och Anna-Lisa	5
Ekman, skomakare. Bodde i östra gården i Böle	5
Britta-Stina, gift med skomakare Ekman	5
Bengt-Olov Lydell	5
Kristina Lydell gift med Bengt-Olov	5
Matilda Engström, lärarinna i Singsjön - Storåsen	6
Erik Petter (Hansson) i Storåsen	7
Harald Nilsson Ägde en av gårdarna på Hjärpnäset från ca 1930	7
Olof Broddesson Bodde i västra Bölesgården, morbror t. Emma H.	11
Jöns-Petter Andersson Brukade V. Bölesgården efter Olof B.	11
Julia och Jenny Döttrar till Jöns-Petter A.	11
Emma Hellström Kusin till Ingvars mor Emma., brukade v. gården i Böle	12
Erik-Olov Hellström Son till Emma Hellström	12
Olle Brevelius Bror till Emma Hellström	12
Karl-Alfred Hansson bror till "mosterman" Ante. Bodde på Stensnornäset	12
"Palmen" Arrendator på Stensnornäset	12
"Palm-Kristina" "Palmens" fru	12
Erik Palm Son till "Palmen"	3, 12
Evald, Manne, Ejnar Söner till Karl-Alfred Hansson	12
Ernst Karlsson Arrendator på Näset efter Karl-Alfred	12

Engla Fru till Ernst K.	12
Martin Edholm Arrendator på Slottön	13
Karolina Edholm Gift med Martin E.	13
Selma, Erik, Yngve Barn till Martin o Karolina Edholm	14
Per-Olov Lignell Ägare av "Brodde-torpet" på Sundsjöåsen, son till Nils-Olov Olsson	5, 15, 33
Kristina Svegder, Andreas-Petter Svegder, Nils-Erik Svegder. Syskon som tillsammans brukade torpet längst västerut på Slättön, i senare tid "Palmqvists".	16
Backmans-Imbar Mor till Per, Leander, Johan och Nisse Backman	20
Anna Backman Gift med Johan B.	22
Per Svensson Postbärare	22
Anna Andersson Ingvars första lärarinna på Skolan i Singsjön	24
Evald, Manne Barn till Karl-Alfred och Brita Hansson, Stensnornäset	25
Hans Bror till Ingvar	26, 45
Erik Hansson, "Dala-Erik" Div. arbetare och snickare	43
Dala-Eriks-Tilda Fru till Dala-Erik	43
Hans i Dala-Eriks Son till Erik Hansson. Skolkamrat till Ingvar	27
Otto Hansson Bror till Hans i Dala-Eriks	44
Anna Sköld Efterträdde Anna Andersson som lärarinna	27
Ingrid Gärdin Ingvars tredje lärarinna	29
Erik Ekeljung Skolkamrat från Sundsjöåsen	29
Hanna Fladvad Bodde på Sundsjöåsen, tidvis i Hansandergården	30
Gösta Hall (bytte senare namn till Godenius) Skolkamrat från S-åsen	30
Karl Ersa Morfar till Gösta Hall	31
Jonas Karlsson Arrendator på Sundsjöåsen	
Karl Persson Arrendator i "Per-Kals", Sundsjöåsen	33
Nelly och Algot Syskon, barn till Karl Perssons syster Hulda	33
Anders Hansson Brukare av västra gården, Hjärpnäset	37
Britta Johansson (Per-Olov-Britta") Östra gården på Hjärpnäset	37
Haldo, Skolkamrat Son till Anders Hansson	38
P.O. Eliasson Slottön	40
Oscar Andersson Köpte gården i Storåsen av Lars-Petter H.	40
Erik Bengtsson Kusin till L.P. H	41
Markus Jönsson Bonde i Lundkälén	41